

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Центральноукраїнський національний технічний університет

Економічний факультет

Кафедра історії, археології, інформаційної та архівної справи

«Допущено до захисту»
Завідувач кафедри ІАІАС,
доктор історичних наук, професор
_____ Василь ОРЛИК
«_____» _____ 2024 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
за другим (магістерським) рівнем вищої освіти

на тему:

**«Колекція історичних документів Анатолія Пивовара в ОУНБ
ім. Д. І. Чижевського»**

Виконав здобувач вищої освіти
II курсу, групи ІС-23М (1,4)
ОПП «Інформаційна, бібліотечна
та архівна справа»
спеціальності 029 «Інформаційна
бібліотечна та архівна справа»
_____ ДЕКУСАР Олександр Анатолійович
«_____» _____ 2024 р.

Керівник роботи
к. філол. н., доцент
_____ Людмила Глєбова
«_____» _____ 2024 р.

Рецензент
к. пед. н., директор Кропивницького фахового коледжу
Приватного вищого навчального закладу «Університет
сучасних знань»
_____ Тетяна ШИШКІНА

ЗМІСТ

ВСТУП.....

РОЗДІЛ I. ІСТОРИОГРАФІЯ ТА МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ.

1.1. Історіографія дослідження

1.2. Методологічні засади вивчення колекції історичних документів Анатолія Пивовара.

РОЗДІЛ II. НАУКОВА СПАДЩИНА АНАТОЛІЯ ПИВОВАРА У ФОНДАХ ОУНБ ІМ. Д. І. ЧИЖЕВСЬКОГО.

2.1. Анатолій Пивовар: біографія та наукова діяльність.

2.2. Особливості колекції історичних документів краєзнавця А.Пивовара.

РОЗДІЛ III. ДЖЕРЕЛЬНИЙ ПОТЕНЦІАЛ КОЛЕКЦІЇ ІСТОРИЧНИХ ДОКУМЕНТІВ КРАЄЗНАВЦЯ АНАТОЛІЯ ПИВОВАРА.

3.1. Аналіз джерельного потенціалу колекції (тематичний спектр, хронологічні межі, унікальність та значимість документів колекції).

3.2. Практичний потенціал колекції історичних документів Анатолія Пивовара.

ВИСНОВКИ.....

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....

ДОДАТКИ.....

ВСТУП

Збереження історичної спадщини є важливим елементом формування національної ідентичності та історичної свідомості суспільства. Архівні документи та рідкісні матеріали виступають не лише свідченнями минулого, а й важливим джерелом для наукових досліджень, освіти та культурної діяльності. Одним із таких цінних надбань є колекція історичних документів, зібрана Анатолієм Пивоваром – відомим істориком, краєзнавцем та громадським діячем.

Колекція Пивовара, що зберігається у фондах ОУНБ ім. Д. І. Чижевського, охоплює широкий спектр матеріалів, які висвітлюють різні аспекти історії Кіровоградщини та України загалом. Унікальність цього фонду полягає у його різноманітності, адже він включає як офіційні документи, так і приватні листи, фотоматеріали, періодику, що створює багатовимірну картину суспільного, політичного й культурного життя регіону.

Актуальність дослідження цієї колекції зумовлена необхідністю її детального вивчення, систематизації та популяризації, що сприятиме подальшому розвитку краєзнавства, джерелознавства та регіональних історичних досліджень.

Мета роботи: проаналізувати склад, структуру та зміст колекції історичних документів Анатолія Пивовара, визначити її значення для історичної науки та краєзнавства, а також запропонувати шляхи її популяризації.

Завдання роботи:

- вивчити склад і тематичний спектр колекції;
- визначити значення фонду для дослідження історії регіону;
- окреслити перспективи використання колекції в наукових і просвітницьких цілях;
- надати рекомендації щодо збереження та популяризації колекції.

Об'єктом дослідження є колекція історичних документів Анатолія Пивовара.

Предметом виступає її структура, зміст та значення для історичних і краєзнавчих досліджень.

Дослідження цієї теми є внеском у розвиток історичної науки та збереження культурної спадщини України. Робота спрямована на привернення уваги громадськості до важливості збереження архівів і використання їх у сучасному науковому та культурному дискурсі.

У ході виконання кваліфікаційної роботи були використані такі **методи дослідження**:

1. Історико-описовий метод – для характеристики складу та змісту колекції документів Анатолія Пивовара.
2. Порівняльний аналіз – для виявлення подібностей та відмінностей колекції з іншими фондами архівних матеріалів ОУНБ ім. Д. І. Чижевського.
3. Системний підхід – для аналізу структури колекції та визначення її тематичного охоплення.
4. Метод класифікації та систематизації – для впорядкування документів за їх типами, темами та хронологією.
5. Метод контент-аналізу – для вивчення основних документальних матеріалів та їхнього інформаційного потенціалу.

Результати кваліфікаційної роботи мають важливе **практичне значення**: напрацьовані рекомендації щодо вдосконалення збереження та популяризації колекції можуть бути використані у роботі ОУНБ ім. Д. І. Чижевського. Зібрана інформація слугуватиме основою для подальших історичних та краєзнавчих досліджень, а також створення освітніх і просвітницьких програм. Матеріали роботи сприятимуть популяризації архівної справи та підвищенню зацікавленості громадськості до історичної спадщини регіону.

Наукова новизна роботи полягає у: вперше проведеному комплексному аналізі колекції історичних документів Анатолія Пивовара як цілісного джерела історичної інформації; визначенні унікальності тематичного наповнення колекції та її значення для дослідження регіональної історії Кіровоградщини; розробці рекомендацій для подальшого використання колекції у наукових та просвітницьких проектах.

Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та літератури, а також додатків. У вступі обґрунтовано актуальність теми, визначено об'єкт, предмет, мету та завдання дослідження, а також методологічні засади роботи. Перший розділ присвячений теоретичному огляду проблеми дослідження колекцій документів в архівній справі та бібліотечній діяльності. Другий розділ містить аналіз структури та змісту колекції історичних документів Анатолія Пивовара. Третій розділ зосереджений на практичних

рекомендаціях щодо використання колекції у наукових та освітніх цілях. У висновках підсумовано результати дослідження, окреслено перспективи подальшої роботи з колекцією. Додатки включають фотографії та зразки документів із колекції.

Ця структура забезпечує логічну послідовність викладення матеріалу та дозволяє всебічно розкрити обрану тему.

РОЗДІЛ I. ІСТОРИОГРАФІЯ ТА МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Історіографія дослідження

На сучасному етапі дослідження колекцій історичних документів стало важливим напрямком історичної науки, що поєднує археографічні, архівознавчі та краєзнавчі підходи. У науковому середовищі відзначається зростання інтересу до регіональних архівів і колекцій як важливих джерел для відтворення локальної історії.

Цей процес є особливо актуальним у контексті збереження культурної спадщини України, яка постійно зазнає впливів як глобальних змін, так і локальних соціокультурних трансформацій. Історія кожного регіону України має унікальні риси, які потребують глибокого вивчення та інтерпретації на основі доступних документів.

Особливе місце у цьому контексті займають колекції документів, що стосуються Кіровоградщини. Важливим внеском у цей процес є оцифрування та систематизація матеріалів, що значно підвищують доступність документів для дослідників і ширшої громадськості. Колекція Анатолія Пивовара, передана до Обласної універсальної наукової бібліотеки ім. Д. І. Чижевського, є унікальним прикладом сучасного збереження регіональної історії. Вона охоплює матеріали, що стосуються не лише подій минулого, а й важливих культурних, соціальних та економічних аспектів розвитку краю.

Колекція Пивовара включає документи, які дозволяють глибше зануритися у локальну історію та краще зрозуміти процеси, які формували цей край упродовж століть. Ці матеріали охоплюють широкий спектр тем — від історії окремих населених пунктів до загальних аспектів розвитку регіону. Завдяки їхній унікальності та різноманітності, вони дозволяють дослідникам відновлювати соціально-економічну картину того часу, вивчати культурні та етнографічні особливості регіону, а також дізнатися більше про адміністративно-територіальний устрій.

Завдяки ретельній систематизації та процесу оцифрування, колекція історичних документів, передана до Обласної універсальної наукової бібліотеки ім. Д. І. Чижевського, стала набагато доступнішою для широкого кола користувачів. Цей процес відкрив нові можливості для дослідників, студентів, краєзнавців, викладачів і всіх, хто цікавиться історією та культурною спадщиною рідного краю. Використання

сучасних технологій у роботі з архівними матеріалами стало важливим кроком у збереженні історичної пам'яті та її популяризації.

Однією з ключових переваг цієї роботи є створення умов для зручного доступу до матеріалів у цифровому форматі. Бібліотека не лише здійснює збереження оригінальних документів у належному стані, але й активно працює над їхньою популяризацією серед громадськості. Використовуючи цифрові платформи, бібліотека забезпечує можливість онлайн-доступу до унікальних джерел, що раніше були доступні лише у фізичному форматі. Це значно розширює коло користувачів, дозволяючи долучитися до дослідження як професійним науковцям, так і аматорам історії.

Регулярно організовуються численні культурно-просвітницькі заходи, метою яких є не лише презентація архівних документів, але й формування інтересу до історії серед молодого покоління. Серед таких заходів варто відзначити:

- Виставки, що демонструють найцікавіші матеріали з колекції. Вони розповідають про історію регіону, знайомлять відвідувачів із важливими аспектами життя в минулі епохи та розкривають значення окремих документів для наукових досліджень.
- Наукові семінари та круглі столи, на яких обговорюються результати досліджень, заснованих на матеріалах колекції. Ці заходи об'єднують науковців із різних сфер: істориків, етнографів, археографів і картографів, що сприяє міждисциплінарному обміну знаннями.
- Публічні презентації видань і дослідницьких робіт, заснованих на матеріалах колекції. Це дозволяє залучити до обговорення історичних питань широку громадськість і розвивати зацікавленість до історії рідного краю.

Фото 2. Олександр Чорний «Слово про Анатолія Пивовара»

Процес оцифрування, що здійснюється фахівцями бібліотеки, є однією з головних складових цієї роботи. Він передбачає ретельний сканування документів, створення метаданих для їх систематизації та завантаження до цифрових баз даних. Оцифровані документи супроводжуються науковими коментарями, що дозволяє користувачам краще зрозуміти їх зміст і значення. Ця робота не лише забезпечує збереження оригіналів, але й захищає їх від пошкоджень у процесі фізичного використання.

«Про його скарби відвідувачам книгозбірні розповідає Олександр Чорний – кандидат історичних наук, доцент, викладач Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка, який багато років товаришував і співпрацював в Анатолієм Пивоваром. «По їхніх плодах ви пізнаєте їх», говорить книга книг християнського світу. Ця мудрість згадалась під час краєзнавчих студій бібліотеки Чижевського, на яких говорили про українського історика та археографа Анатолія Пивовара. Науковця, чії роботи, історичні розвідки, відкриття і дослідження опрацьовуватимуть, без перебільшення, покоління істориків» [62].

«Два роки тому Анатолій Васильович пішов в інші світи, і бібліотека Чижевського разом з краєзнавчим музеєм отримали особистий архів дослідника. Тоді ж у краєзнавчому відділі головної книгозбірні області відкрили «Кабінет Анатолія

Пивовара», який складається з особистої бібліотеки науковця з історії України, авторських робіт з історії нашого краю, унікальних архівних документів, фото і карт. А через рік на бібліотечному сайті запрацював «ПивоварАрхів» [62].

Фото 1. ПивоварАрхів на сайті ОУНБ

Цифрові платформи, створені бібліотекою, є інтуїтивно зрозумілими та зручними у використанні. Вони дозволяють користувачам здійснювати пошук за тематикою, датами, ключовими словами, що значно спрощує доступ до потрібної інформації. Оцифровані документи стають основою для онлайн-курсів, інтерактивних лекцій і навчальних програм, що підвищують обізнаність про культурну спадщину регіону.

Таким чином, діяльність бібліотеки ім. Д. І. Чижевського у сфері систематизації, збереження та оцифрування архівних документів сприяє як збереженню історичних джерел, так і їхній популяризації серед громадськості. Це створює платформу для нових досліджень, забезпечує можливість знайомства з історією регіону для найширшого кола користувачів та сприяє формуванню усвідомлення цінності культурної спадщини серед нового покоління.

Внесок Анатолія Пивовара в розвиток краєзнавства є неоціненним. Його колекція документів стала важливим джерелом для науковців, що досліджують історію південних регіонів України, зокрема Кіровоградщини. Вона дає можливість по-новому поглянути на історичні процеси, які відбувалися в Центральній Україні в XVIII столітті, зокрема на процеси колонізації, соціально-економічного розвитку, культурних трансформацій.

Масштаб особистості Анатолія Васильовича Пивовара проявлявся не лише у його характері, широті інтересів, підході до роботи та крайньому перфекціонізмі, а передусім у його ставленні до України.

На початку 1990-х років, працюючи в президії Академії наук України, він зробив вагомий внесок у друк знакових видань із серії «Пам'ятки історичної думки України». Саме завдяки його зусиллям українські читачі отримали можливість ознайомитися з фундаментальними працями, такими як «Історія запорозьких козаків» Дмитра Яворницького, дослідження Наталії Полонської-Василенко, Михайла Максимовича та інших визначних істориків.

Як зазначив дослідник Олександр Чорний, уже перша книга Пивовара «Поселення Задніпрських місць до утворення Нової Сербії в документах середини XVIII століття» стала визначним науковим досягненням. У цій праці Анатолій Васильович поєднав ролі археографа, упорядника та автора передмови. Її ключова цінність полягає в документальному спростуванні поширеної історичної тези, ніби до приходу росіян ці території були безлюдними, відомими лише як «Дике поле». Ця праця руйнує десятиліттями нав'язуваний стереотип про відсутність історії та культурного життя в цих краях до імперської колонізації.

Масштаб роботи, виконаної Пивоваром, вражає. Він розшифрував сотні документів XVIII століття, що містили унікальну орфографію, специфічну пунктуацію, скоропис, авторські почерки та безліч помилок. Робота з такими джерелами вимагала не лише великого терпіння, але й надзвичайної уваги до деталей.

Завдяки Пивовару в українське джерелознавство та історичну картографію було повернуто близько тридцяти унікальних карт, планів і схем XVIII–XIX століть. Ці матеріали радикально змінили уявлення про заселення краю, дозволили по-новому подивитися на історію Нової Сербії та першої Новоросійської губернії. Олександр

Чорний зазначив, що ці карти та плани є безцінними джерелами, які відкривають нові перспективи для досліджень.

Краєзнавство завдяки Пивовару отримало й інші унікальні матеріали, зокрема «Подорож Єлисаветградською провінцією 1774 року» Йоганна-Антон Гільденштедта. Це одне з небагатьох джерел, яке описує Єлисаветградщину другої половини XVIII століття. Обробка цього матеріалу, включно з перекладами, перевіркою даних, примітками та коментарями, потребувала величезної роботи, яку Анатолій Васильович виконав з винятковою ретельністю.

Колекція документів, зібраних Пивоваром, є надзвичайно великою за обсягом і різноманітною за змістом. Її паперова частина налічує понад 500 одиниць зберігання, а електронна – понад 220 тисяч файлів. До колекції входять документи, отримані з архівів різних країн: російських центральних архівів, Національної бібліотеки Франції, Національного польського архіву, центральних архівів України, а також архівів Кіровоградської, Дніпропетровської, Запорізької, Одеської, Миколаївської та Херсонської областей.

Таким чином, діяльність Анатолія Пивовара є прикладом видатної праці, яка не лише зберігає культурну та історичну спадщину, а й сприяє глибшому розумінню минулого України. Його колекція відкриває нові горизонти для досліджень і залишається неоціненним джерелом для сучасної історичної науки та краєзнавства.

1.2 Методологічні засади вивчення колекції історичних документів Анатолія Пивовара.

Методологічні засади вивчення колекції історичних документів, зібраної Анатолієм Пивоваром, базуються на комплексному підході до аналізу, класифікації та інтерпретації історичних джерел. Ця колекція, яка включає унікальні архівні матеріали, має величезне значення для дослідження історії України, особливо в контексті відновлення правдивої картини про події, особистості та процеси, які раніше могли бути викривленими або недостатньо вивченими.

Історичність і контекстуалізація є ключовими принципами у вивченні колекції історичних документів Анатолія Пивовара. Ці принципи передбачають аналіз документів у межах історичних обставин, за яких вони створювалися, що дозволяє зрозуміти їхній зміст, значення та вплив на суспільство того часу. Історичність полягає в розумінні документа як продукту певної епохи, що відображає особливості

політичного, соціального, економічного чи культурного середовища. Контекстуалізація, своєю чергою, вимагає розміщення документа в його історичному контексті: аналізу подій, умов, ідей і осіб, які стояли за його створенням. Наприклад, дослідження "Відомостей про склад Херсонського військового поселення 1831 року" дозволяє не лише зрозуміти соціальну структуру та функціонування військових поселень, але й розкрити ширші питання щодо соціально-економічних реалій, військової організації та навіть опору населення такій системі.

Аналіз соціально-політичного контексту створення цього документа показує, що військові поселення були важливим елементом політики Російської імперії, спрямованої на поєднання військової служби з господарською діяльністю. Водночас суворість режиму, контроль та обмеження свободи мешканців спричиняли незадоволення і спротив. Урахування економічного контексту свідчить про те, що такі поселення часто стикалися із труднощами в забезпеченні ресурсами, необхідними для нормального функціонування, що виявляється через дані про розподіл матеріальних ресурсів та господарські потреби, зафіксовані у "Відомостях". Культурний контекст документа відображає ідеї освіченого абсолютизму, які поєднувалися з патріархальними традиціями, де громада і сім'я були основними елементами соціальної структури. Географічний контекст також відіграє важливу роль: Херсонське військово-поселення, розташоване на півдні України, мало стратегічне значення, забезпечуючи оборону прикордонних територій і слугуючи важливим пунктом у мережі військових поселень імперії.

Документ "Відомості про склад Херсонського військового поселення 1831 року" дозволяє отримати цінну інформацію про чисельність офіцерів, солдатів та їхніх сімей, що дає уявлення про демографічну структуру поселення. У контексті політичної ситуації 1831 року, коли Російська імперія намагалася відновити контроль після Польського повстання, такі поселення виконували стратегічні функції і водночас були інструментом посилення влади імперії в регіонах. Соціально-економічні аспекти цього документа свідчать про суворість умов життя, високий рівень контролю за населенням і численні виклики, з якими стикалися мешканці. Попри це, дані з "Відомостей" також демонструють організацію поселення як моделі інтеграції військових та цивільних структур.

Таким чином, принципи історичності та контекстуалізації дають змогу побачити документ не як ізольоване джерело інформації, а як частину складної історичної мозаїки. Вони дозволяють розкрити повсякденне життя людей, зрозуміти причини та наслідки соціально-економічних і політичних процесів, а також оцінити роль військових поселень у загальній системі імперської політики. Аналіз "Відомостей про склад Херсонського військового поселення 1831 року" є яскравим прикладом того, як глибоке занурення в історичний контекст допомагає відновити цілісну картину історичних реалій першої половини XIX століття.

Критика джерел є фундаментальним методологічним інструментом у дослідженні історичних документів, зокрема тих, що належать до колекції Анатолія Пивовара. Вона дозволяє оцінити достовірність і автентичність джерела, визначити його походження, мету створення та можливі викривлення інформації. Цей підхід є особливо важливим при аналізі таких документів, як "Відомості про склад Херсонського військового поселення 1831 року", оскільки він розкриває специфіку їхнього змісту, контексту створення й використання.

Критика джерел поділяється на зовнішню та внутрішню. Зовнішня критика зосереджується на вивченні форми документа, його фізичних характеристик, походження та автентичності. Наприклад, аналізуючи "Відомості про склад Херсонського військового поселення", важливо дослідити оригінальність документа: чи це первинний запис, чи копія; який був формат звітності; чи збереглися підписи й печатки, які підтверджують офіційний характер документа. Важливим є також палеографічний аналіз почерку, мови й стилю, що може вказати на приналежність документа до певного адміністративного органу.

Внутрішня критика стосується змісту документа: аналізується точність викладених фактів, цілісність тексту, логічність викладення та його відповідність іншим джерелам. У випадку "Відомостей про склад Херсонського військового поселення", внутрішня критика може включати оцінку повноти демографічних і соціально-економічних даних. Наприклад, чи враховано всі категорії мешканців поселення: офіцерів, солдатів, членів їхніх сімей, цивільних осіб? Чи відповідають ці дані аналогічним документам з інших військових поселень того ж періоду?

Окремо варто звернути увагу на ціль створення документа. "Відомості про склад Херсонського військового поселення" створювалися як адміністративний звіт,

отже, їхній зміст був орієнтований на потреби військового керівництва. Це означає, що в документі могли бути акцентовані аспекти, які цікавили владу, наприклад, чисельність військовослужбовців або їхню готовність до служби, тоді як інші питання, такі як реальні умови життя, могли залишитися поза увагою або бути викладеними у вигідному світлі.

Важливим аспектом критики є також виявлення можливих викривлень або суб'єктивності. Військові поселення, як частина політики Російської імперії, були об'єктом значної уваги, і їхні успіхи могли навмисно перебільшуватися в офіційних звітах. У таких випадках корисним є порівняльний аналіз – зіставлення даних "Відомостей" із іншими джерелами, наприклад, спогадами мешканців поселень, іншими адміністративними документами чи статистичними звітами.

Також значну увагу слід приділяти інтерпретації даних, що подаються в документах. Наприклад, зазначена чисельність мешканців може не враховувати певні категорії, як-от тимчасових робітників чи новоприбулих. Такі прогалини можуть суттєво впливати на висновки дослідника про демографічний склад поселення.

Застосування критики джерел до аналізу таких документів, як "Відомості про склад Херсонського військового поселення 1831 року", дозволяє забезпечити максимально точне й об'єктивне розуміння змісту та значення документа. Вона допомагає уникнути поспішних висновків, розкриває приховані аспекти історичної реальності й сприяє реконструкції повної картини життя тогочасного суспільства.

Систематизація та класифікація є важливими етапами роботи з історичними документами, особливо з великою і різноплановою колекцією, як у випадку з матеріалами Анатолія Пивовара. Ці процеси дозволяють впорядкувати матеріали, полегшити їхній аналіз та підготувати до подальшого використання в наукових дослідженнях. Особливо це актуально для таких документів, як "Відомості про склад Херсонського військового поселення 1831 року", що містять цінні адміністративні й демографічні дані.

Систематизація документів передбачає їх впорядкування за певними критеріями. У випадку документів з колекції Анатолія Пивовара такими критеріями можуть бути типи джерел, їхня тематика, хронологія, географічна прив'язка або адміністративна належність. Наприклад, "Відомості про склад Херсонського

військового поселення" класифікуються як адміністративний документ першої половини ХІХ століття, що стосується військових поселень Півдня України.

Класифікація, своєю чергою, передбачає поділ документів на групи залежно від їхніх характеристик. Документи колекції можуть бути поділені на такі категорії:

1. За типом джерела:

- Адміністративні документи.
- Листування (особисте й офіційне).
- Судові справи.
- Статистичні звіти.
- Мемуари й спогади.

2. За тематикою:

- Військові поселення та їх організація.
- Соціально-економічні питання.
- Культурні й освітні ініціативи.
- Визвольні змагання.

3. За хронологією:

- Документи першої половини ХІХ століття.
- Матеріали періоду визвольних змагань (1917–1921 рр.).
- Архіви радянського періоду.

4. За географічним охопленням:

- Документи, пов'язані з Херсонським регіоном.
- Матеріали з інших військових поселень Півдня України.
- Джерела загальноімперського значення.

5. За змістовим значенням:

- Демографічні дані.
- Економічні показники.
- Військова статистика.
- Відомості про побут і умови життя.

Систематизація та класифікація таких документів, як "Відомості про склад Херсонського військового поселення 1831 року", дозволяють не лише впорядкувати матеріали, а й виділити їхній науковий потенціал.

Наприклад, у процесі класифікації можна з'ясувати, що ці "Відомості" належать до адміністративної звітності, яка фіксувала демографічний склад поселення, соціальний статус мешканців, їхні обов'язки та економічний стан. Це, своєю чергою, дозволяє ефективно використовувати такі документи в демографічних, соціальних чи економічних дослідженнях.

Крім того, систематизація спрощує пошук і доступ до документів. Упорядкування матеріалів за допомогою цифрових баз даних або створення тематичних каталогів забезпечує зручність у роботі для науковців. Наприклад, дані з "Відомостей про склад Херсонського військового поселення" можуть бути оцифровані й внесені до бази даних, де вони будуть доступні для дослідників, які займаються вивченням військових поселень Російської імперії чи соціальної історії Херсонщини.

Систематизація та класифікація документів не лише допомагають упорядкувати архівний матеріал, а й сприяють виявленню зв'язків між різними документами, які до цього могли залишатися прихованими. Це дозволяє формувати більш цілісне уявлення про історичні процеси та явища, відображені в документах. Такий підхід є запорукою ефективного наукового аналізу й забезпечує можливість подальшого використання матеріалів колекції для дослідницьких, освітніх або культурних цілей.

Міждисциплінарність є важливим принципом у сучасних історичних дослідженнях, що дозволяє поглянути на історичні документи з різних точок зору, залучаючи знання й методи з інших наукових дисциплін. Це підхід, який особливо актуальний у вивченні колекції Анатолія Пивовара, включно з такими документами, як "Відомості про склад Херсонського військового поселення 1831 року". Інтеграція методів і концепцій із соціології, демографії, економіки, культурології, географії та інших наук допомагає отримати глибше розуміння змісту документів, їхнього значення та впливу на історичний процес.

У випадку з "Відомостями про склад Херсонського військового поселення 1831 року" міждисциплінарний підхід дозволяє розглядати цей документ не лише як

адміністративний звіт, а й як джерело для аналізу соціальної структури, економічної організації та навіть культурних аспектів життя в поселеннях. Наприклад, соціологія допомагає зрозуміти взаємодію різних груп населення в межах поселення: офіцерів, солдатів, членів їхніх сімей і цивільного населення. Використовуючи методи демографії, можна аналізувати дані про чисельність і склад мешканців поселення, оцінювати їхній віковий і статевий розподіл, що дозволяє реконструювати динаміку населення й виявити специфіку життя у військових поселеннях.

Економічні дослідження, засновані на аналізі "Відомостей", допомагають зрозуміти, як функціонувала господарська система військового поселення, які ресурси були доступні, як здійснювався розподіл продовольства та інших необхідних товарів. Економічний підхід також дозволяє оцінити ефективність поєднання військової служби з господарською діяльністю, що було основою політики військових поселень. Дані документа можуть бути використані для моделювання економічних процесів, які відбувалися в регіоні.

Географічний підхід додає ще один вимір до вивчення документа. Херсонське військове поселення розташовувалося в південній частині України, яка на той час мала стратегічне значення для Російської імперії. Аналіз географічного розташування поселення дозволяє зрозуміти, як природні умови впливали на його господарство, якими були транспортні й торговельні можливості, а також роль регіону в системі військових поселень імперії.

Культурологічний аспект міждисциплінарного підходу дозволяє розглянути "Відомості" як джерело, що відображає світогляд і ментальність тогочасного населення. У документах подібного типу можна знайти свідчення про звичаї, релігійні вірування та побутові практики мешканців поселень, а також простежити, як політика імперії впливала на формування їхнього способу життя.

Міждисциплінарний підхід також сприяє інтеграції історії в контекст сучасних наук про суспільство. Наприклад, антропологічний підхід дозволяє глибше зрозуміти індивідуальний досвід людей, які проживали у військових поселеннях, виявити специфіку їхньої повсякденності. Політологія допомагає дослідити роль військових поселень як інструменту державної політики, спрямованої на посилення контролю над населенням і оптимізацію військових ресурсів.

Таким чином, міждисциплінарний підхід значно розширює можливості дослідження історичних документів, таких як "Відомості про склад Херсонського військового поселення 1831 року". Він дозволяє подолати обмеження традиційної історичної науки, інтегруючи нові ідеї, методи й дані з інших галузей знань. Завдяки цьому можна не лише отримати більш повне розуміння минулого, а й краще оцінити його зв'язок із сучасними суспільними, економічними та культурними процесами.

Колекція історичних документів, зібрана Анатолієм Пивоваром, є унікальним джерелом для дослідження багатьох аспектів історії України. Вона охоплює широкий спектр матеріалів, які відображають різні історичні епохи, суспільні процеси й регіональні особливості. Основною особливістю цієї колекції є її багатогранність: вона включає адміністративні документи, листування, демографічні звіти, судові матеріали, статистичні дані та культурно-просвітницькі документи. Завдяки цьому колекція дозволяє досліджувати як загальні тенденції, так і специфічні явища в історії України.

Однією з найцінніших складових колекції є документи, які стосуються військових поселень Російської імперії, зокрема "Відомості про склад Херсонського військового поселення 1831 року". Цей документ відображає демографічну структуру, соціальний склад і економічну організацію поселень, що були важливою частиною імперської політики. Документи такого типу не лише фіксують кількість мешканців, їхній соціальний статус та обов'язки, але й дозволяють дослідити умови їхнього життя, взаємини між військовими та цивільними мешканцями, а також специфіку господарської діяльності в умовах суворого адміністративного контролю.

Особливістю колекції є також її хронологічний діапазон, який охоплює період від XVIII до XX століття. Це дає можливість досліджувати довготривалі історичні процеси, такі як розвиток військових поселень, соціально-економічні зміни, формування національної ідентичності та боротьбу за незалежність України. Наприклад, у колекції представлені матеріали, що стосуються визвольних змагань України початку XX століття, які доповнюють картину політичних, соціальних і військових подій цього періоду.

Іншою важливою рисою колекції є її географічне охоплення. Хоча значна частина матеріалів зосереджена на Південній Україні, зокрема Херсонщині, у колекції також представлені документи, які стосуються інших регіонів, що дозволяє

порівнювати розвиток різних територій у межах України й Російської імперії. Наприклад, завдяки документам про Херсонське військове поселення можна дослідити, як географічне розташування впливало на соціально-економічний розвиток регіону та його інтеграцію в імперську систему.

Колекція Анатолія Пивовара також є надзвичайно цінною завдяки її репрезентативності. Вона включає документи, які відображають різні аспекти життя: від державного управління до приватного листування, від офіційних звітів до судових справ. Це дозволяє отримати багатовимірне уявлення про життя різних верств населення, від чиновників і офіцерів до селян і робітників. Наприклад, матеріали про військові поселення розкривають не лише офіційну політику, а й реальні умови життя їхніх мешканців, зокрема проблеми, з якими вони стикалися, і способи їхнього подолання.

Особливої уваги заслуговують культурно-просвітницькі документи, що входять до складу колекції. Вони відображають розвиток освіти, літератури, мистецтва та інтелектуального життя в різні періоди історії України. Такі документи дозволяють вивчати вплив імперської політики на культуру й водночас показують, як формувалася українська національна ідентичність.

Загалом, особливості колекції Анатолія Пивовара полягають у її багатогранності, хронологічному та географічному розмаїтті, репрезентативності та унікальності матеріалів.

Відомості про склад Херсонського військового поселення за атласом округів 1831 року

Начальник 3-го резервного поселенного кавалерійського корпусу генерал от кавалерии граф Витт, штаб квартира – г. Елисаветград.

	3-я Кирасирская дивизия	3-я Уланская дивизия	4-я Уланская дивизия
дивизионный начальник	генерал-лейтенант Каблуков	генерал-майор Суковнин	генерал-лейтенант Рейтерн
дивизионная квартира	п. Петриковка	г. Новомиргород	г. Вознесенск
командир 1-й бригады	генерал-майор барон Дризен	генерал-майор Бердяев	генерал-майор Хомутов
бригадная квартира	г. Крылов	п. Новопавловск	с. Новопавловск
командир 2-й бригады	генерал-майор Гревс	генерал-майор Суковнин	-
бригадная квартира	п. Петриковка	г. Новомиргород	-

№№ эскадронов	округа и селения	число душ вообще		командиры полков и поселенных. эскадронов
		мужеска	женска	
1	2			
	округ Орденского кирасирского полка			полковник Лингрэн (+) майор Миллер (-) м-р Сагарев (+) ротмистр Малеваный (+)
1	г. Крылов	914	975	
	с. Табурице	730	786	
	– Павльш	664	578	
	– Каменно-Потоцкое	979	974	
2	– Глинск	651	748	штаб ротм. Картавцов 1-й (+)
	– Иванковец	1292	1283	
	– Янов	708	634	
	– Никольское	585	652	
	– Золотаревка, здесь и фурштатская рота	1116	1121	
3	– Стецовка	1101	1178	поручик Картавцов 2-й (-) шт-р Картавцов 2-й (+)
	– Галагановка	552	473	
	– Вершац	887	978	
	– Калантаев	655	635	
	– Андрусовка	846	901	
	Итого	11680	11916	
	при поселении полка в 1822 году состояло	10940	10243	
	округ Стародубовского кирасирского полка (шеф полка генерал-майор Его королевское высочество принц Александр Виртембергский)			полковник Пиллер (+) майор Энгельгард 1-й (-) подполк Энгельгардт (+) ротмистр Вальман (+)
1	с. Аврамовка, здесь и фурштатская рота	696	767	
	– Зеленое	1000	998	
	– Чечелевка	751	822	
	– Петрово	1589	1659	
2	– Желтое	1473	1486	ротмистр Стерн (+)
	– Коммисаровка	1628	1768	
3	– Красная Каменка	1296	1322	ротмистр Фиалковский (+)
	– Зыбкое	765	814	
	– Попельнастое	1015	1005	
	Итого	10213	10641	
	при поселении полка в 1822 году состояло	10209	10427	
?	округ Кирасирского принца Альберта Прусского полка (шеф полка Его королевского высочества принц Албберт Прусский)			полковник барон Мейндорф майор Сталь фон Голстейн (+)
1	п. Петриковка	1629	1484	ротмистр Гродецкий 2-й (+)
	с. Головковка	887	827	
	– Куколовка	1029	1096	
2	– Косовка	879	859	поручик Резанов (шт-р) (-) м-р Мунтянов (+)
	– Диковка	1221	1106	
	– Протопоповка	530	517	
	– Мошорин	869	864	

1	2			
3	– <u>Аджамка</u>	1796	1621	ротмистр Бобятинский (+)
	– Покровское	438	420	
	– Клинцы	748	709	
фур. рота	– Красный Яр	583	572	
	Итого	10609	10075	
	при поселении полка в 1822 году состояло	9799	9396	
	округ Новгородского кирасирского полка			полк. Пиллар фон Пильхау (-) полк. барон Засс 6-й (+) подполковник Хвостиков
1	с. <u>Куцовка</u>	1477	1523	штаб ротмистр Шик (р-тр) (-) м-р Штральборн (+)
	– Новогригорьевка	261	281	
	– Ингульская Каменка	679	678	
	– Губовка	717	706	
2	– <u>Верблюжка</u>	1466	1360	ротмистр Бахарев (-) р-тр <u>Андреев</u> (+)
	– Спасово	693	690	
	– Вершинокаменка	1065	1002	
3	– <u>Боковое</u>	657	624	ротмистр Черевков (-) м-р <u>Черевков</u> (+)
	– Варваровка	879	844	
	– Гуровка	925	950	
фур. рота	– Калиновка	471	488	
	Итого	9290	9146	
	при поселении полка в 1822 году состояло			
	округ 1-го Уланского полка			подполковник Траскин подполковник Масловский
1	п. <u>Новопавловск</u> , здесь и фуриштатская рота	2587	2435	ротмистр Гельднер
2	с. <u>Ровное</u>	2404	2477	штаб ротмистр Садковский
3	– <u>Злинка</u>	1536	1527	ротмистр Пацевич
	– Плетеный Ташлык	952	875	
	Итого	7479	7314	
	при поселении полка в 1821 году состояло	8583	8065	
	округ 2-го Уланского полка			подполковник Беренс 1 ^й майор Гутор
1	п. <u>Архангельск</u> , здесь и фуриштатская рота	917	1032	ротмистр Запольский
	с. Терновка	839	921	
	– Тишковка	959	1023	
2	– <u>Надлак</u>	565	623	ротмистр Водолеев
	– Скалево	711	881	
	– Калниболот	710	718	
	– Петроостров	556	638	
3	– <u>Сухой Ташлык</u>	1703	1337	ротмистр Крамарев
	– Липняжка	930	1145	
	Итого	7890	8318	
	при поселении полка в 1821 году состояло	6834	6865	
	округ 3-го Уланского полка			полковник Лахман подполковник Сорочан
1	г. <u>Новомиргород</u> , здесь и фуриштатск. полурота	811	956	поручик Тренчинский
	с. Палеевка, здесь и фуриштатская полурота	297	295	
	– Мартонош	743	739	
	– Коробчина	1465	1306	
2	– <u>Каниж</u>	625	669	штаб ротмистр Турович
	– Панчев	994	965	
	– Сентов	500	567	
3	– <u>Виска</u>	1088	1122	ротмистр Поппе
	– Лелековка	629	639	
	– Грузское	806	785	
	Итого	7958	8043	

1	2			
	при поселении полка в 1820 году состояло	4738	4943	
	округ 4-го Уланского полка			полковник барон Зальц 2 ^й майор Галузинский
1	с. Михайловка, здесь и фурштатская рота	2016	2011	ротмистр Курбанов
	– Федварь	1109	1101	
2	– <u>Красноселье</u>	1273	1250	поручик Андрузский
	– Цыбулев	1054	995	
3	– <u>Дмитровка</u>	1085	999	ротмистр Рожнятовский
	– Знаменка	741	695	
	– Суботец	917	899	
	Итого	8195	7950	
	В селениях Лозоватке, Сердечной и Нерубайке, назначенных к переселению в 4-ю Уланскую дивизию ¹	526	488	
	при поселении полка в 1819 году состояло	7334	7123	
	округ 1-го Бугского уланского полка			майор Марниц (командир полка и поселенных эскадронов)
1	с. <u>Новопавловск</u> , здесь и фурштатск. полурота	1695	1558	ротмистр Хрущов
	– Березовка	362	414	
	– Устиновка	850	892	
	– Казанское, здесь и фурштатская полурота	1083	1072	
2	– <u>Привольное</u>	954	1117	ротмистр Клатновский
	– Полтавская	633	631	
3	– <u>Широкое</u>	1302	1203	ротмистр Бутенко
	– Шестерня	778	719	
	– Курская	334	324	
	– Кривой Рог	1621	1501	
	Итого	9612	9431	
	при новом образовании округа в 1828 году было	9245	8810	
	округ 2-го Бугского уланского полка			полковник Самойлович майор Фененков
1	с. <u>Федоровка</u>	686	730	ротмистр Англарес
	– Троицкое	417	433	
	– Касперовка	305	314	
	– Новопетровск	716	653	
2	– <u>Гурьевка</u>	456	500	ротмистр Самбурский
	– Баловна	254	190	
	– Матвеевка	290	240	
	– Пересадовка	444	261	
	– Ингулка	367	293	
3	– <u>Димовка</u>	449	325	ротмистр Горбановский
	– Щербаны	516	423	
	– Михайловка	192	183	
	– Белоусовка	345	298	
	– Арнаутовка	498	363	
фур. рота	– Себино	451	369	
	Итого	6386	5575	
	при поселении полка в 1817 году состояло	3785	2565	
	округ 3-го Бугского уланского полка			полковник Гильяшевич ротмистр Панютин
1	г. <u>Вознесенск</u>	1407	1146	ротмистр Ланский
	с. Александровка	665	669	
	– Болгарка	353	298	
	– Новогригорьевское	484	433	
2.	– <u>Арбузинка</u>	1338	1311	ротмистр Титоренко

¹ На включений до атласу карті округу зазначені поселення не зазначені. В той же час карта містить інформацію про села Богданівку і Чутівку, а також Ульянівку і Вухівку, як такі, що територіально не входять до складу землеволодін військового поселення, хоч і знаходились в середині округу.

1	2			
	– Сергеевка	220	247	
	– Константиновка	976	788	
3	– <u>Еланец</u>	728	675	ротмистр Шайтеров
	– Возсиятское	605	582	
	– Сербуловка	447	476	
	– Солоное	556	663	
фур. рота	– Раково	146	143	
	Итого	7935	7431	
	при поселении полка в 1817 году состоялось	3677	3270	
	округ 4-го Бугского уланского полка			полковник Фохт ротмистр Шварц
1	г. <u>Ольвиополь</u> с предместьем Голтою	580	639	ротмистр Петровский
	с. Благодатное	635	689	
	– Семеновка	664	694	
	– Новокрасное	555	558	
2	– <u>Лысая Гора</u>	1336	1341	ротмистр Барановский
	– Песчаный Брод	1263	1310	
3	– <u>Ольшанка</u>	1252	1243	ротмистр Довьяновский
	– Добрянка	939	875	
фур. рота	– Синюхинский Брод	567	577	
	Итого	7791	7926	
	при поселении полка в 1817 году состоялось	3253	3385	

*РДВІА, ф. 71 (В-63), д. 409, арк. 2-28. (Копія: ЦДІАК України, КМФ-12, оп. 1, д.112).
Витяг.*

Таблица 1. "Відомості про склад Херсонського військового поселення 1831 року"

РОЗДІЛ II. НАУКОВА СПАДЩИНА АНАТОЛІЯ ПИВОВАРА У ФОНДАХ ОУНБ ІМ. Д. І. ЧИЖЕВСЬКОГО

2.1. Анатолій Пивовар: біографія та наукова діяльність

Народився Анатолій Пивовар 4 квітня 1958 року в селі Деріївка на Кіровоградщині в родині Василя Івановича Пивовара і Олени Семенівни Коваленко. У 1961 році сім'я переїхала до села Червона Кам'янка, де Анатолій пішов до школи. Ще в шкільні роки він проявляв інтерес до точних наук, історії та географії, брав участь в олімпіадах, представляючи школу на республіканському рівні. Його захоплення географією та краєзнавством під час навчання в школі стало основою для майбутніх наукових інтересів. Після закінчення школи з відзнакою Анатолій Васильович планував стати географом, проте вступити до київського вишу з першого разу не вдалося. Повернувшись додому, він працював слюсарем у місцевій “Сільгосптехніці”. Відслуживши в радянській армії, вступив на економічний факультет Київського університету ім. Т. Шевченка, який закінчив із відзнакою. Під час навчання він вже проявив себе як лектор і активний учасник студентських ініціатив. Закінчивши університет, Анатолій Васильович вступив до аспірантури Інституту економіки АН УРСР, де захистив дисертацію на тему *“Продуктивність праці при соціалізмі”* й отримав науковий ступінь кандидата економічних наук. Упродовж 1987–1996 років він працював у різних установах, зокрема в Національній академії наук України, Міністерстві праці, Вищій атестаційній комісії України, а також на київському заводі “Росинка”. З 1996 року і до виходу на пенсію Анатолій Пивовар працював в Апараті Верховної Ради України, де зробив вагомий внесок у комп'ютеризацію законодавчого органу країни. За це в 2008 році він був удостоєний звання *“Заслужений економіст України”*.

Починаючи з кінця 1980-х років, Анатолій Васильович захопився історією рідного краю. У вільний час він працював у Центральному державному історичному архіві України, де вивчав рукописні документи XVII–XVIII століть. Згодом його дослідження вийшли за межі київських архівів, і він почав працювати в державних архівах Херсонської, Одеської, Миколаївської, Кіровоградської та Дніпропетровської областей. Для глибшого вивчення історичних процесів XVIII століття в Центральній і Південній Україні він звернувся до архівів Російської Федерації, а пізніше – до оцифрованих колекцій архівів Польщі та Франції. Завдяки його зусиллям до наукового обігу було введено тисячі документів, карт, планів і рукописів, що раніше не досліджувалися.

Першим значним науковим здобутком Анатолія Пивовара стало видання *“Поселення Задніпрських місць до утворення Нової Сербії в документах середини XVIII століття”* (2003), у якому було доведено, що території Нової Сербії вже були заселені миргородськими козаками до її утворення. Згодом він видав подорожні записки академіка Йоганна-Антоні Гільденштедта (2005), які стали цінним джерелом для вивчення історії Єлисаветградської провінції.

Протягом наступних років Анатолій Васильович підготував і опублікував низку археографічних праць, серед яких:

- *«Поселення Задніпрських місць до утворення Нової Сербії в документах середини XVIII століття»* (2003) – перша й найвизначніша публікація Пивовара, що відкрила новий погляд на історію регіону.
- *«Подорожні записки Й.-А. Гільденштедта»* (2005) – повний переклад та науковий коментар подорожніх нотаток академіка, що мандрував Єлисаветградською провінцією.
- *«Фонд Херсонської духовної консисторії: відомості про метричні записи 1780–1812 років»* (2008, у співавторстві з М. Ковтуном).
- *«Поселення Херсонської губернії за повітовими алфавітами 1856 року»* (2009).

- «Земельні банки Новоросійського краю» (2010, співавтори О. Пеший і К. Шляховий).
- «Фортеця Святої Єлисавети. Заснування» (2017, 2019).
- «Чечелівський монастир в документах і спогадах» (2019).

Ці праці включають унікальні архівні документи, картографічні матеріали та біографічні відомості, що значно розширюють джерельну базу з історії Центральної України.

Краєзнавчий альманах «Інгульський степ» – у 2015–2016 роках Анатолій Пивовар разом із Володимиром Сердюком започаткували альманах «*Інгульський степ*», який став важливим внеском у регіональну історіографію. На сторінках альманаху були опубліковані дослідження з історії заселення Степової України, церковного життя та адміністративно-територіального устрою краю.

Анатолій Васильович Пивовар був непересічною особистістю з унікальною дослідницькою інтуїцією та наполегливістю. Його внесок у розвиток української історичної науки є неоціненним. На жаль, тяжка хвороба перервала його наукову діяльність. Він відійшов у вічність 27 червня 2022 року, а поховали його в селі Червона Кам'янка на Кіровоградщині. Спадщина Анатолія Пивовара продовжує надихати сучасних істориків і краєзнавців на нові дослідження, а його праці слугують важливим джерелом для вивчення історії України.

Книжка Анатолія Васильовича Пивовара «*Поселення Задніпрських місць...*» (2003) стала для багатьох справжнім відкриттям, яке змінило усталені уявлення про історію Центральної України XVIII століття. Ця робота вирізняється своєю нетиповістю для сучасної історіографії. Вона нагадує момент, коли на старовинній карті, де ще донедавна стояли містичні написи «*тут живуть дракони та песиголовці*», з'являється «живе минуле», побудоване на реальних документах і фактах. Анатолій Васильович спростував старе твердження, ніби «*один у полі не воїн*». Його науковий шлях був важким, але він не намагався йти легкими дорогами, не копіював праці попередників і не задовольнявся імітацією наукової діяльності. Пивовар обрав найскладніший шлях дослідника – будувати історію “*ad fontes*”, тобто від самих джерел. Він відмовився від ролі «*карлика на плечах гігантів*» і створював власну візію минулого, спираючись виключно на автентичні матеріали, виявлені в архівах. Перепони на своєму шляху він перетворював на переваги, а його дослідницький натиск і наполегливість зупинила лише смерть. Проте його праця, його спадщина вже не зникне, бо, як відомо, «*вічні лише видавці джерел*».

У своїй роботі Анатолій Васильович зумів зламати рамки російської історіографії XIX–XX століть, яка тривалий час нав'язувала певний наратив про історію Степової України. До його досліджень цей регіон був схематично зображений як безлюдне «Дике поле», колонізоване Російською імперією в часи «Новоросії». Пивовар змінив цю картину докорінно, відкривши автентичний образ «*Задніпрських місць*», які ще до утворення Нової Сербії були заселені та активно освоювалися козаками. Ця концепція настільки потужна, що її значення виходить за межі історіографічних досліджень – Пивовар, як сказали б сучасною мовою, «*створив мем*». Раніше це б назвали “*історіографічною метафорою*” або “*поетикою історіописання*”, але суть лишається незмінною: він подарував історії нове розуміння регіону.

Ця робота не лише вплинула на бачення історії Центральної України, але й поставила під сумнів традиційні регіональні героїчні сюжети, зокрема виключну роль запорожців, які до того часу майже монополюючи домінували в історичних реконструкціях. Крім того, «пивоварівська візія» остаточно зруйнувала ідеалізований образ «Новоросії», що був таким приємним для сучасної російської історичної пропаганди. Нові архівні матеріали, введені Пивоваром до наукового обігу, показали, що цей регіон не був порожнім «полем», а мав свою давню історію, складну і насичену подіями.

Ця робота стала каталізатором для формулювання власного концепту Козацької революції та її регіональних спадкоємців. Вона надала нові аргументи й факти, які допомогли осмислити політичні, соціальні та культурні процеси в Степовій Україні XVIII століття. Завдяки відкриттям Анатолія Васильовича ми можемо сьогодні по-новому дивитися на історію цього регіону, вільно від імперських штампів і наративів.

Таким чином, «*Поселення Задніпрських місць...*» є не просто книгою – це науковий прорив, який змінив сучасну українську історіографію. Це приклад того, як одна людина, спираючись на джерела й невтомну працю, може відкрити нові горизонти й подарувати історії голос, що звучить крізь віки.

Анатолій Васильович займався упорядкуванням та публікацією унікальних архівних документів, карт і планів XVIII–XIX століть. Його праці охоплюють не лише документи українських архівів, але й матеріали з архівосховищ Російської Федерації, Польщі та Франції. Зокрема, він повернув в українську науку якісні копії картографічних матеріалів.

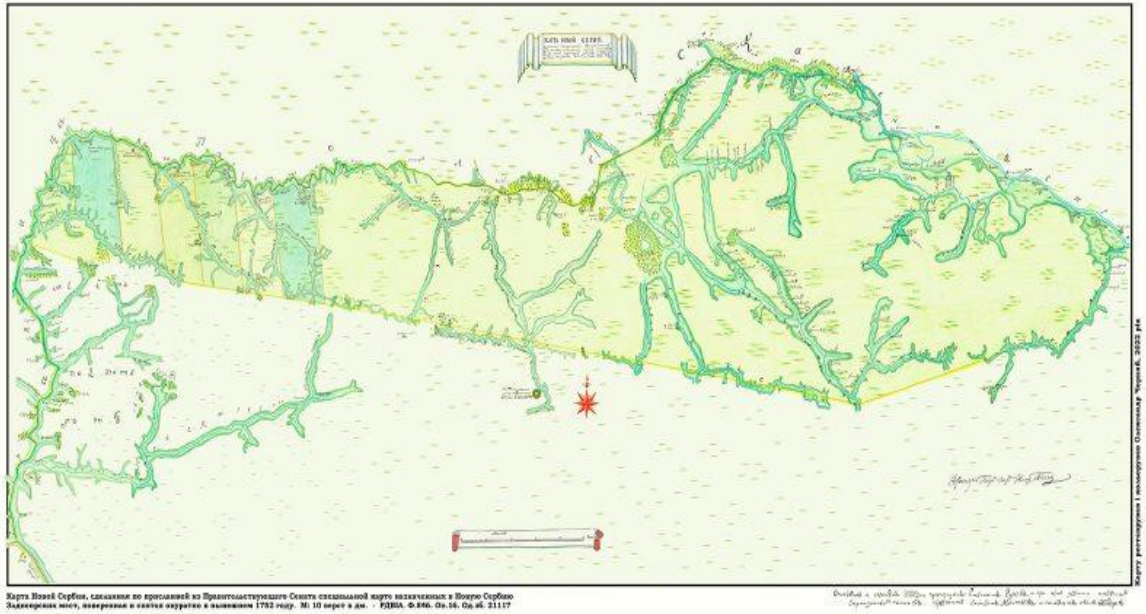
Значну увагу Пивовар приділяв історико-картографічним джерелам, що дозволяють реконструювати минуле з високим ступенем точності. Він упорядкував великий каталог картографічних матеріалів, пов'язаних з історією України XVIII століття, які зберігаються у вітчизняних та зарубіжних архівах.

Наукова діяльність Анатолія Пивовара справила значний вплив на українську історіографію. Його роботи стали основою для переосмислення історії Степової України, спростування імперських міфів та відновлення автентичного образу регіону. Його публікації є обов'язковими для сучасних істориків, краєзнавців і дослідників XVIII століття.

Анатолій Васильович Пивовар – це вчений, який не лише відкрив нові сторінки історії, але й створив міцний фундамент для подальших досліджень. Його внесок у розвиток історичної науки є неперебутнім і залишається важливим джерелом для вивчення минулого України.

Фото 2. “Карта Задніпських місць” (1745 р.),

Фото 3. “Карта Нової Сербії” (1752 р.),

Фото 4. “Карта Єлисаветградської провінції” (1774 р.).

2.2. Особливості колекції історичних документів краєзнавця А.Пивовара.

Колекція історичних документів Анатолія Васильовича Пивовара, що зберігається в Обласній універсальній науковій бібліотеці ім. Д. І. Чижевського у м. Кропивницький, є унікальною за своїм складом і змістом. Вона відображає багаторічну дослідницьку працю вченого, його зусилля щодо виявлення та введення до наукового обігу тисяч документальних свідчень з історії Центральної та Південної України XVIII століття. Особливості цієї колекції зумовлені як науковими підходами Пивовара, так і значенням зібраних ним матеріалів для регіональної історіографії та археографії.

Колекція охоплює широкий спектр документів, які стосуються політичного, економічного, соціального та культурного розвитку Центральної України у XVIII столітті, особливо в межах територій, відомих як «Задніпрські місця». До ключових тематичних напрямів колекції належать:

- Заселення і господарське освоєння степових територій. Документи, що стосуються козацької колонізації регіону, формування адміністративних одиниць та розбудови поселень.
- Картографічні джерела. Особлива цінність колекції полягає у великій кількості карт і планів XVIII століття, які дають уявлення про географічні, соціальні та економічні реалії регіону.
- Фортифікаційні документи. Окрема група матеріалів стосується будівництва укріплень, фортець і оборонних споруд, зокрема Фортеці Святої Єлисавети та інших об'єктів, що відігравали важливу роль у захисті південних кордонів України.
- Діяльність Миргородського полку. Документи про козацькі сотні, поселення, їхню адміністративну структуру та господарську діяльність.

- Етнографічні та соціокультурні процеси. Опис соціального складу населення, побуту, релігійного життя та культурних традицій краю.

Колекція Анатолія Пивовара вирізняється високим ступенем автентичності й включає:

- Оригінальні архівні рукописи XVIII–XIX століть, виявлені ним у Центральному державному історичному архіві України, а також у російських архівах (РДАДА, РДВІА).

- Картографічні документи, серед яких «Карта Задніпрських місць» (1745 р.), «Карта Нової Сербії» (1752 р.) та інші плани поселень і фортифікацій.

- Подорожні записки, у тому числі повний переклад нотаток академіка Й.-А. Гільденштедта (1774 р.), які містять унікальні етнографічні й географічні описи Єлисаветградської провінції.

- Адміністративні документи про заснування сотень, роздачу земель і формування нових поселень у межах Новоросійської губернії та Нової Сербії.

Пивовар працював методом *ad fontes*, що передбачає повернення до першоджерел. Він самостійно адаптував стародавні тексти до сучасного прочитання, ретельно коментував документи й забезпечував їх науковим апаратом.

Колекція Анатолія Пивовара є результатом багаторічної кропіткої роботи з архівними документами, що вимагає не лише аналітичного мислення, а й високого рівня організації. Він упорядкував великий масив джерел, створивши структуровані каталоги картографічних і документальних матеріалів.

Особливо цінними є:

- Каталоги карт і планів, які систематизують картографічні джерела, пов'язані з історією України.

- Анотовані збірки документів із детальними науковими коментарями й поясненнями.

Зібрані Пивоваром документи дозволили переписати історію Центральної України XVIII століття, відновивши її справжню картину, вільну від імперських стереотипів. Завдяки його дослідженням стало можливим:

- Спростувати міф про «Дике поле» як безлюдну територію.
- Показати, що заселення цих земель було органічним процесом, у якому ключову роль відігравали козаки й місцеве населення.
- Відтворити історію Задніпрських місць як частини української історичної спадщини.

Колекція стала основою для низки важливих наукових видань, підготовлених і упорядкованих Анатолієм Пивоваром:

- *«Поселення Задніпрських місць до утворення Нової Сербії...»* (2003).
- *«Подорожні записки Й.-А. Гільденштедта»* (2005).
- *«Фортеця Святої Єлисавети. Заснування»* (2017, 2019).
- *«Земельні банки Новоросійського краю...»* (2010).

Кожне з цих видань включає документи, які раніше не були доступними широкому загалу, що значно розширило джерельну базу української історіографії.

Колекція історичних документів Анатолія Пивовара є неоціненним внеском у розвиток української історичної науки й археографії. Вона є результатом багаторічної, самовідданої праці дослідника, який працював із джерелами на найвищому науковому рівні. Унікальність, автентичність і системність цієї колекції дозволяють сучасним історикам переосмислити історію Центральної України та створити об'єктивну картину її минулого, вільну від ідеологічних нашарувань.

РОЗДІЛ III. ДЖЕРЕЛЬНИЙ ПОТЕНЦІАЛ КОЛЕКЦІЇ ІСТОРИЧНИХ ДОКУМЕНТІВ КРАЄЗНАВЦЯ АНАТОЛІЯ ПИВОВАРА

3.1. Аналіз джерельного потенціалу колекції (тематичний спектр, хронологічні межі, унікальність та значимість документів колекції)

Колекція історичних документів, зібраних відомим українським краєзнавцем Анатолієм Пивоваром, є унікальним надбанням, яке відкриває широкі можливості для дослідження історії, культури, етнографії та суспільного життя України. Ця багатогранна збірка поєднує різні типи матеріалів, серед яких офіційні державні документи, регіональні хроніки, приватне листування, щоденники, особисті записи, фотографії та інші цінні джерела. Вона охоплює широкий тематичний спектр, відображаючи різноманітні аспекти суспільного життя, політики, економіки, культури та побуту українського народу в різні історичні періоди.

Однією з ключових особливостей цієї колекції є її хронологічне охоплення. Документи, що входять до складу збірки, відображають історичні події та процеси, починаючи з давніх часів і до сучасності. Завдяки цьому дослідники мають можливість простежити розвиток суспільно-політичних та культурних процесів у контексті змін, які відбувалися в Україні протягом століть. Автентичність матеріалів є ще одним важливим чинником, який робить колекцію особливо цінною. Кожен документ, запис чи артефакт зберігає в собі неповторну атмосферу часу, що дозволяє глибше зрозуміти менталітет, звичаї та світогляд людей минулих епох.

Джерельний потенціал цієї колекції надзвичайно великий. Для істориків вона слугує основою для детального аналізу суспільних трансформацій, дослідження локальних історій і відтворення забутих сторінок минулого. Краєзнавці можуть використовувати ці матеріали для вивчення історії окремих регіонів, розкриваючи унікальні особливості місцевих громад, їхній побут та традиції. Етнографи знайдуть тут безцінні дані про повсякденне життя українців, їхні звичаї, обряди, одяг, інструменти та інші аспекти матеріальної та духовної культури. Колекція також стане у пригоді

дослідникам літератури, мови та мистецтва, які зможуть на її основі дослідити культурні впливи, еволюцію мовних норм і літературних стилів.

Особливої уваги заслуговує приватне листування та щоденники, які надають можливість зазирнути у внутрішній світ людей, їхні думки, переживання, мрії та страхи. Ці джерела розкривають особистісний вимір історії, роблячи її ближчою та зрозумілішою для сучасників. Вони також є цінними для соціологів та психологів, які можуть досліджувати зміну світоглядних орієнтацій, вплив історичних подій на свідомість людей та інші аспекти суспільної поведінки.

Загалом, колекція Анатолія Пивовара є не лише важливим науковим ресурсом, а й потужним інструментом для популяризації історії України. Вона сприяє збереженню національної пам'яті, формуванню патріотизму та зміцненню національної ідентичності. Використовуючи матеріали цієї збірки, ми маємо можливість краще зрозуміти минуле, усвідомити його значення для сьогодення та закласти міцний фундамент для майбутнього. Тематичний обсяг колекції Анатолія Пивовара є надзвичайно різноманітним і охоплює ключові аспекти розвитку українських регіонів упродовж століть. Одним із найважливіших напрямів є історія адміністративно-територіального устрою, яка дозволяє простежити формування та еволюцію адміністративно-територіальних одиниць, їхній статус, функціонування органів управління, а також зміни, що відбувалися під впливом соціальних, економічних та політичних процесів.

Адміністративно-територіальний устрій України має надзвичайно складну й багатогранну історію, оскільки її територія протягом століть перебувала під владою різних держав, які впроваджували свої системи управління. Кожна з цих систем впливала на формування політичного, соціального та економічного життя регіонів, залишаючи свій відбиток у документах, що нині є цінним джерелом для історичних досліджень. Колекція Анатолія Пивовара містить численні документи, які висвітлюють особливості функціонування адміністративно-територіальної системи України в різні

історичні періоди – від Польсько-Литовської держави до радянської доби, включно з епохами Російської імперії, Австро-Угорщини та періодом української державності.

Документи, датовані XVIII століттям, розкривають специфіку адміністративного устрою Гетьманщини – автономної території в складі Російської імперії, яка мала особливий статус і самоврядування. У цих матеріалах відображено устрій Гетьманщини, заснований на військово-адміністративному принципі, де головними одиницями поділу були полки й сотні. Полковий адміністративний устрій Гетьманщини поєднував у собі військові, адміністративні та судові функції. Полковники та сотники виступали не лише як військові командири, але й як адміністратори територій.

Зокрема, колекція містить універсали гетьманів, які регулювали управління полками та сотнями, а також документи, що стосуються земельного розподілу, рекрутських наборів і судових справ. Такі джерела дозволяють простежити, як функціонували ці адміністративні одиниці, і зрозуміти особливості взаємодії між центральною владою гетьмана та місцевими адміністративними структурами. Окрему цінність становлять матеріали про міста, що отримували магдебурзьке право, і їхню взаємодію з гетьманською адміністрацією.

Наприкінці XVIII століття починається процес ліквідації автономії Гетьманщини, який супроводжувався реформами адміністративного устрою. У колекції представлені матеріали, що ілюструють цей період трансформацій: запровадження намісництв і губерній замість полкового устрою, реорганізацію місцевого управління за імперським зразком. Документи, зокрема імператорські укази, статистичні звіти та листування чиновників, розкривають мотиви та наслідки цих змін.

У цих матеріалах також зафіксовано труднощі, які виникали під час реорганізації. Наприклад, процес переходу від полкової системи до губерній часто викликав незадоволення серед місцевого населення, яке звикло до більш автономного управління. У документах знаходимо свідчення про спротив

місцевої еліти, яка втрачала свої привілеї, а також про перерозподіл земельних ресурсів між новими адміністративними структурами.

У колекції представлені також матеріали, які висвітлюють функціонування адміністративно-територіальної системи на українських землях, що входили до складу Польсько-Литовської держави. Ці документи розповідають про поділ територій на воєводства, повіти та староства. Важливе місце займають акти, що стосуються діяльності сеймиків – органів місцевого самоврядування, які відігравали значну роль у вирішенні адміністративних і судових питань.

Особливо цікаві матеріали, що стосуються становища селянства та шляхти в цій системі. Документи свідчать про правову нерівність між соціальними групами, порядок управління королівськими маєтками, а також функціонування магдебурзького права в містах. Це дозволяє дослідникам глибше зрозуміти особливості взаємодії місцевої громади з центральною владою.

Документи, що стосуються західноукраїнських земель у складі Австро-Угорщини, відображають зовсім іншу модель адміністративного управління. У матеріалах містяться відомості про поділ на коронні землі, округи й громади, а також про специфіку австрійської бюрократії, яка базувалася на суворій ієрархії та ефективній системі обліку.

Ці матеріали також висвітлюють питання національної політики. Наприклад, у документах простежуються спроби імперської адміністрації обмежити права українського населення в Галичині, Закарпатті та Буковині. Разом із тим джерела свідчать про діяльність українських громадських організацій і культурних установ, які прагнули зберегти національну ідентичність в умовах імперського тиску.

Значний масив документів стосується періоду Української революції 1917–1921 років, коли адміністративний устрій зазнавав кардинальних змін. У матеріалах колекції представлено постанови Центральної Ради, акти Директорії, документи Західноукраїнської Народної Республіки, які

ілюструють прагнення українських урядів створити ефективну систему управління.

Документи радянського періоду висвітлюють запровадження нової системи адміністративного поділу, включно з районуванням і створенням областей. У цих матеріалах містяться деталі реформування системи управління, зокрема документи про ліквідацію старих повітів і губерній, формування районних рад і комітетів.

Матеріали, що висвітлюють адміністративно-територіальний устрій, є важливим джерелом для вивчення історії України в різні епохи. Вони дозволяють дослідникам аналізувати взаємозв'язки між адміністративними змінами й суспільними процесами, а також простежити вплив цих змін на повсякденне життя населення. Колекція Анатолія Пивовара є унікальним зібранням документів, яке відкриває широкі можливості для подальших наукових досліджень.

Особливо цінними є документи, що відображають процес ліквідації козацького устрою в Україні та перехід до імперської адміністративної системи. Вони демонструють, як централізована політика Російської імперії впливала на місцеве самоврядування, зокрема через створення губерній і повітів. Зокрема, у колекції є матеріали, що деталізують формування Київської, Чернігівської, олтавської та інших губерній, їхній адміністративний поділ, структуру управління та повноваження чиновників.

Документи XIX століття висвітлюють впровадження реформи місцевого самоврядування, що була частиною загальної адміністративної реформи в Російській імперії. Особливу увагу привертають матеріали, пов'язані із земською реформою 1864 року, яка запровадила нову систему місцевого самоврядування. У цих джерелах можна знайти відомості про створення земств – виборних органів місцевого управління, їхні функції, бюджет, соціальні ініціативи. Ці документи дозволяють дослідити, як земства впливали на розвиток освіти, медицини, дорожньої інфраструктури в українських губерніях.

Окремий масив документів стосується трансформації адміністративно-територіального устрою в період революційних подій початку ХХ століття. Колекція містить джерела, які висвітлюють зміни, що відбувалися під час Української революції 1917–1921 років, зокрема створення Української Народної Республіки, проголошення ЗУНР, утворення радянських республік і їхніх адміністративних одиниць. У цих документах простежується пошук оптимальної моделі управління на тлі політичних та соціальних змін.

Цінними є також матеріали радянського періоду, які розповідають про запровадження системи районування в Україні в 1920-х роках. Ці документи демонструють, як радянська влада проводила адміністративну реформу, ліквідуючи старі губернії та вводячи новий поділ на округи, райони та області. Колекція також містить документи, що висвітлюють подальші зміни адміністративно-територіального устрою в 1930–1940-х роках, пов'язані з політичними репресіями, депортаціями та колективізацією.

Особливої уваги заслуговують документи, що фіксують зміни в адміністративному устрої під час Другої світової війни. Наприклад, у матеріалах колекції можна знайти свідчення про окупаційні адміністрації, їхню структуру та вплив на повсякденне життя населення. Післявоєнні документи дозволяють простежити відновлення радянської системи управління та внесення змін до адміністративного поділу.

Окрім офіційних документів, у колекції є карти, плани міст, інструкції, статистичні звіти, які ілюструють динаміку територіальних змін і їхній вплив на розвиток регіонів. Ці матеріали є надзвичайно цінними для вивчення локальної історії та аналізу впливу адміністративних реформ на повсякденне життя населення.

Таким чином, документи, присвячені адміністративно-територіальному устрою, дозволяють не лише простежити еволюцію територіального поділу України, але й зрозуміти, як ці зміни впливали на економічний розвиток, культурні процеси та соціальну динаміку. Їхній аналіз сприяє кращому розумінню взаємозв'язку між центральною владою та місцевим

самоврядуванням, а також розкриває складні процеси адаптації населення до змін у системі управління.

Ще одним важливим напрямом є суспільно-економічний розвиток. Матеріали, що стосуються розвитку землеволодіння, сільського господарства, торгівлі та промисловості, дають змогу простежити динаміку економічних змін, що відбувалися в українських регіонах. Наприклад, документи про сплату податків чи економічну діяльність селян і землевласників допомагають вивчити механізми функціонування економіки в різні періоди історії.

У сфері культурно-освітнього життя колекція також має чимало унікальних матеріалів. Документи, пов'язані з діяльністю шкіл, гімназій, церковно-парафіяльних училищ, бібліотек, культурних товариств і релігійних установ, ілюструють вплив культури й освіти на суспільний розвиток у певні історичні періоди. Зокрема, в колекції є матеріали, які розповідають про боротьбу за українську мову, поширення грамотності та збереження національної ідентичності через культурні ініціативи.

Окрему увагу заслуговують документи, пов'язані з революційними подіями та соціальними рухами. У цих матеріалах відображені масові виступи, селянські бунти, революційна боротьба, організація страйків та інші форми соціальної активності населення. Вони дозволяють реконструювати атмосферу боротьби за права, що охоплювала українські регіони протягом XIX і XX століть.

Надзвичайно цінними є матеріали, що розкривають повсякденне життя звичайних людей. Збережені в колекції листи, щоденники, рахунки, переписи населення та інші джерела відображають побут, звичаї, традиції, релігійні практики та інші аспекти життя різних соціальних верств. Ці матеріали є особливо цінними для етнографічних і культурологічних досліджень.

Хронологічно документи колекції охоплюють великий період – від XVIII до середини XX століття. Це дозволяє досліджувати тривалу еволюцію суспільного та культурного життя.

- XVIII століття. Документи цього періоду є унікальними для вивчення історії Гетьманщини, діяльності козацької старшини, запровадження імперської адміністрації та економічного розвитку. Наприклад, у колекції присутні матеріали, що стосуються системи землеволодіння та діяльності адміністративних структур.
- XIX століття. Цей період охоплює часи модернізації, коли українські землі перебували у складі Російської імперії. Документи розповідають про соціально-економічні зміни, розвиток міст, аграрну реформу 1861 року, а також про культурний та національний рухи, що набирали обертів у другій половині століття.
- XX століття. Найбільш насичений період, представлений документами, які висвітлюють революційні події 1917–1921 років, встановлення радянської влади, політичні репресії, колективізацію, Голодомор, а також економічний розвиток міжвоєнного періоду. Ці матеріали допомагають дослідити складні процеси, що впливали на українське суспільство протягом одного з найдинамічніших століть.

Колекція Анатолія Пивовара є винятковим джерелом для дослідження історії України завдяки своїй унікальності, багатогранності й непересічній цінності. Вона представляє собою зібрання матеріалів, які відображають ключові події та процеси різних історичних періодів. Багато з цих документів є справжніми раритетами, а деякі збереглися у єдиному екземплярі, що робить їх надзвичайно важливими як для науковців, так і для суспільства загалом.

Унікальність колекції полягає, перш за все, у її автентичності. У багатьох документах збереглися оригінальні печатки, підписи, рукописні позначки та інші елементи, які підтверджують їхню достовірність і додають їм історичної ваги. Наприклад, у колекції є універсали гетьманів, акти магістратів і документи, підписані високопосадовцями Російської імперії, Австро-Угорщини чи радянського періоду. Такі артефакти не лише надають документам офіційного статусу, але й дозволяють дослідникам реконструювати автентичні історичні події та процеси.

Значна частина матеріалів колекції є раритетами, які неможливо знайти в інших архівах чи зібраннях. Це, зокрема, приватне листування, щоденники, спогади, рукописи та малотиражні публікації. Деякі з них містять унікальні відомості про події, які не були детально зафіксовані в офіційних джерелах. Наприклад, особисті листи відображають емоційний стан людей, їхні погляди на події, що відбувалися, та подробиці повсякденного життя. Щоденники дозволяють заглибитися у світогляд окремих осіб і побачити, як вони переживали важливі моменти історії.

Особливу увагу привертають документи, які існують у єдиному екземплярі. Це можуть бути акти, що зберігалися в родинних архівах, або унікальні рукописи, створені в конкретний історичний період. Відсутність аналогів робить ці матеріали незамінними для дослідників, адже вони відкривають нові перспективи для аналізу історії. Завдяки таким документам вдається відтворити деталі подій, які могли б залишитися невідомими.

Колекція Анатолія Пивовара охоплює широкий спектр тем, які включають політичну історію, соціально-економічний розвиток, культурні процеси, повсякденне життя, а також релігійні та етнографічні аспекти. Наприклад, до її складу входять документи, що висвітлюють діяльність органів місцевого самоврядування, перебіг революційних подій, розвиток землеволодіння, культурно-освітню діяльність і багато іншого.

Унікальність також полягає у регіональному характері матеріалів. Багато документів стосуються конкретних українських міст, сіл або цілих регіонів, що дозволяє простежити локальні особливості їхнього розвитку. Це надзвичайно важливо для краєзнавців і дослідників, які зосереджуються на історії окремих регіонів, адже такі матеріали часто дають змогу відкрити "білих плям" у дослідженнях.

Документи колекції зберігають ознаки часу, в якому вони були створені. Це можуть бути рукописні позначки, підписи авторів, сліди коригувань або оригінальні друкарські помилки. Такі деталі дозволяють не лише підтвердити

автентичність матеріалів, а й краще зрозуміти умови, у яких вони створювалися.

Особливого значення набувають документи, які раніше не досліджувалися й не публікувалися. Вони відкривають нові горизонти для історичних досліджень і стають джерелом відкриттів у різних наукових галузях. Наприклад, архівні записи про маловідомі події або персоналії можуть кардинально змінити уявлення про історичні процеси, які раніше вважались добре дослідженими.

Колекція Анатолія Пивовара має велике значення не лише для істориків і краєзнавців, а й для всього суспільства. Вона сприяє збереженню історичної пам'яті та національної ідентичності, дозволяє глибше зрозуміти минуле й оцінити його вплив на сучасність. Завдяки своїй унікальності вона є невід'ємною частиною культурної спадщини України.

Популяризація цієї колекції через наукові публікації, виставки та оцифрування є важливим завданням. Це дозволяє зробити її доступною для ширшого кола дослідників і зацікавлених осіб, а також сприяє розвитку історичної науки в Україні. Документи, які зберігають унікальну інформацію про минуле, мають бути збережені для майбутніх поколінь, адже вони є ключем до розуміння нашого історичного шляху.

Колекція Анатолія Пивовара є справжнім скарбом, який має величезне значення для науки, культури та суспільства. Її унікальність і багатство роблять її незамінним джерелом для вивчення історії України в усій її багатогранності.

Особливо цінною є різноплановість матеріалів: поряд із офіційними документами в колекції містяться приватні листи, спогади, рукописи. Це дозволяє створити комплексне уявлення про історію, поєднуючи "велику" історію держав і народів із "маленькою" історією звичайних людей. Унікальність полягає і в географічному аспекті: матеріали часто мають регіональний характер, ілюструючи локальну історію, яка в багатьох випадках залишається поза увагою масштабних досліджень.

Колекція Анатолія Пивовара є не лише важливим джерелом для дослідників, а й культурною спадщиною. Збереження цієї збірки є надзвичайно важливим для формування національної пам'яті та ідентичності, адже вона відкриває доступ до глибинних пластів історії України, що формували її сучасний вигляд.

3.2. Практичний потенціал колекції історичних документів Анатолія Пивовара

Колекція історичних документів, зібраних Анатолієм Пивоваром, має надзвичайно широкий практичний потенціал, який охоплює різні сфери наукової, освітньої, культурної та громадської діяльності. Її значення виходить далеко за межі академічних досліджень, дозволяючи не лише реконструювати минуле, але й використовувати його у сучасному контексті. Ця унікальна збірка документів є важливим інструментом для розуміння історії України, збереження національної пам'яті, формування ідентичності та створення культурних продуктів. У науковій сфері колекція має величезну цінність як джерело для проведення історичних досліджень. Документи, які охоплюють період від XVIII до середини XX століття, дозволяють вивчати маловідомі або недостатньо висвітлені аспекти історії України, такі як адміністративно-територіальний устрій, соціально-економічні трансформації, розвиток культури та повсякденного життя. Завдяки унікальності деяких матеріалів, які існують у єдиному екземплярі, науковці отримують можливість реконструювати важливі події, що мали значний вплив на розвиток регіонів чи країни в цілому. Наприклад, збережені універсали, акти місцевих органів управління, листи та щоденники дозволяють створити більш повну картину тогочасних політичних, соціальних і культурних процесів.

Колекція історичних документів Анатолія Пивовара має значну практичну цінність у галузі освіти, адже вона відкриває широкі можливості для використання у навчальних процесах та науково-методичній діяльності. Її унікальні матеріали можуть бути інтегровані у різні освітні формати, починаючи від традиційних лекцій і семінарів, закінчуючи сучасними

мультимедійними проектами, які сприяють залученню студентів та підвищенню їхнього інтересу до історії.

Оригінальні документи, такі як листи, щоденники, акти місцевого самоврядування, протоколи засідань, дозволяють студентам отримати унікальний досвід роботи з історичними джерелами. Вивчаючи ці матеріали, вони мають змогу розвивати аналітичне мислення, вчитися працювати з первинними джерелами інформації, що є надзвичайно важливим для їхнього професійного становлення. Наприклад, аналіз документів адміністративно-територіального устрою дозволяє краще зрозуміти, як функціонували управлінські системи у різні періоди історії України, як змінювалися регіональні особливості, які фактори впливали на прийняття рішень.

Важливим аспектом є формування у студентів навичок критичного аналізу. Працюючи з документами, вони не тільки отримують знання про конкретні події чи явища, а й навчаються оцінювати джерела з погляду достовірності, контексту створення, можливих упереджень чи викривлень. Наприклад, листи або щоденники можуть відображати особисте бачення автора подій, що вимагає від студента врахування суб'єктивного фактору при аналізі. Такий підхід сприяє розвитку здатності об'єктивно оцінювати інформацію, що є важливим не лише для істориків, але й для всіх, хто прагне мислити критично.

Документи з колекції також можуть слугувати основою для створення навчальних посібників. На відміну від загальних підручників, які часто подають лише узагальнену інформацію, такі посібники можуть включати конкретні приклади з історичних джерел, що робить навчальний матеріал більш живим і цікавим. Наприклад, вивчення протоколів місцевих органів самоврядування чи актів судових справ дозволяє зрозуміти, як вирішувалися реальні проблеми у певний період, що підвищує актуальність і практичну значущість матеріалу.

Окрему увагу слід приділити використанню колекції для створення мультимедійних освітніх продуктів. Завдяки сучасним технологіям документи

можуть бути оцифровані та використані у форматах, які значно розширюють їхню доступність і зручність для навчання. Наприклад, на основі колекції можна створити віртуальні архіви, які дозволять студентам і дослідникам з усього світу ознайомлюватися з матеріалами без необхідності фізичного доступу до архіву. Це особливо важливо для тих, хто працює у віддалених регіонах чи має обмежений доступ до традиційних бібліотек і архівів.

Інтерактивні виставки – ще один напрям використання колекції в освіті. Вони дозволяють студентам зануритися в історичний контекст, взаємодіючи з документами у цифровому форматі. Наприклад, створення інтерактивної мапи, яка базується на документах з колекції, може допомогти вивчити адміністративно-територіальний устрій України, показати, як змінювалися межі регіонів, які фактори впливали на їхню трансформацію.

Колекція також може бути інтегрована в онлайн-курси з історії та краєзнавства. Використання оригінальних документів у відеолекціях чи практичних завданнях допомагає студентам не лише отримувати інформацію, але й взаємодіяти з матеріалом, що робить навчання більш ефективним. Наприклад, завдання проаналізувати листи певного періоду чи порівняти акти місцевого самоврядування різних регіонів дозволяють не тільки здобути знання, але й сформувати навички роботи з джерелами, які є ключовими для історика чи краєзнавця.

Таким чином, колекція історичних документів Анатолія Пивовара є унікальним ресурсом для освіти, який відкриває нові можливості для підготовки навчальних матеріалів, проведення лекцій, семінарів, створення мультимедійних продуктів. Вона сприяє не лише підвищенню якості освіти, а й популяризації історії серед молоді, формуванню критичного мислення та розвитку навичок роботи з історичними джерелами. Її використання є важливим кроком у сучасному освітньому процесі, який поєднує традиційні методи навчання з інноваційними технологіями.

У культурній сфері практичний потенціал колекції історичних документів, зібраних Анатолієм Пивоваром, відкриває широкі можливості для

організації різноманітних виставок, експозицій та культурних заходів, які сприяють популяризації історії, збереженню національної пам'яті та формуванню патріотичного виховання. Ця унікальна колекція містить оригінальні документи, які є безцінними артефактами, здатними глибше розкрити історію окремих регіонів України, відобразити специфіку життя та традицій місцевих громад, а також показати загальну картину розвитку країни в різні історичні періоди. Використання цих матеріалів у культурних проєктах дозволяє наблизити історію до людей, роблячи її більш доступною, зрозумілою та емоційно насиченою.

Організація виставок та експозицій на основі колекції дає змогу створювати тематичні події, присвячені конкретним історичним епохам, подіям чи постатям. Наприклад, завдяки цим документам можна відтворити атмосферу доби козацтва, періоду визвольних змагань або повсякденного життя українського села у XIX столітті. Оригінали офіційних державних документів, приватних листів, щоденників, старовинних фотографій і газет викликають інтерес не лише серед науковців, а й серед широкої аудиторії, особливо молоді, яка отримує можливість доторкнутися до історії в прямому сенсі. Такі заходи можуть бути організовані у музеях, бібліотеках, культурних центрах чи навіть у віртуальному просторі, що значно розширює географію та аудиторію їх впливу.

Крім того, колекція може стати основою для проведення культурно-просвітницьких лекцій, дискусій та круглих столів, які розглядають актуальні питання історичної пам'яті, національної ідентичності та культурного спадку. Матеріали, представлені в колекції, здатні слугувати поштовхом для обговорення важливих тем, таких як роль України в європейській історії, вплив історичних подій на сучасність, а також збереження та популяризація культурного надбання. Такі заходи сприяють формуванню критичного мислення, стимулюють інтерес до історії та культури, а також об'єднують людей навколо спільних цінностей.

Особливу цінність цієї колекції для культурної сфери становить її здатність надихати на створення нових творчих проєктів. На основі документів із зібрання можуть бути написані книги, створені документальні фільми, театральні постановки чи навіть художні виставки. Реальні історичні події, відображені в матеріалах колекції, можуть стати джерелом натхнення для митців, які прагнуть розповісти історію через музику, кіно, літературу чи образотворче мистецтво.

Загалом, практичний потенціал колекції Анатолія Пивовара в культурній сфері є надзвичайно великим. Її використання дозволяє популяризувати історію України, сприяє зміцненню національної свідомості, збереженню культурної спадщини та залученню суспільства до активної участі у процесі пізнання та збереження історії. Ця колекція стає не лише науковим ресурсом, а й важливим інструментом культурного розвитку, здатним впливати на формування сучасного суспільства. Колекція надає можливість створювати унікальні тематичні виставки, присвячені важливим подіям, відомим постатям чи певним історичним епохам. Наприклад, документи про адміністративно-територіальний устрій можуть стати основою для виставки, яка покаже, як змінювалися межі регіонів, впроваджувалися реформи, та яким чином ці зміни впливали на життя місцевого населення. Інший приклад – експозиція, присвячена періоду Української революції 1917–1921 років, у якій відвідувачі зможуть побачити оригінальні універсали, протоколи засідань, листи та інші документи, що висвітлюють боротьбу за незалежність.

Особливе місце займають виставки, присвячені персоналіям, які залишили значний слід в історії. Колекція містить матеріали, пов'язані з діяльністю окремих історичних діячів, чиновників, митців чи громадських активістів. Ці документи можуть стати основою для створення біографічних експозицій, що дозволяють глибше розкрити особистість і роль таких людей у суспільстві. Наприклад, щоденники, листи чи особисті нотатки дають змогу

відтворити не лише офіційну біографію, але й людський аспект, показуючи емоції, думки та переживання видатних постатей.

Культурні заходи, побудовані на основі цієї колекції, можуть бути не лише статичними, але й інтерактивними. Наприклад, створення мультимедійних виставок, де поряд із оригінальними документами використовуються цифрові технології, дозволяє відвідувачам не лише побачити експонати, але й "зануритися" в історичний контекст. Це можуть бути віртуальні тури, реконструкції історичних подій або інтерактивні мапи, що демонструють зміни у територіальному устрої чи пересуванні історичних діячів. Такий підхід є особливо ефективним для залучення молодшої аудиторії, яка цікавиться сучасними технологіями та звикла до інтерактивного сприйняття інформації.

Організація культурних заходів на основі колекції сприяє не лише популяризації історії, але й формуванню патріотизму та національної свідомості. Відвідувачі музеїв, архівів або культурних центрів, знайомлячись із унікальними документами, отримують можливість усвідомити глибину та значимість історичних подій, які формували сучасну Україну. Наприклад, документи, що висвітлюють боротьбу за українську мову чи розвиток освітніх установ, нагадують про важливість збереження національних традицій і культури.

Такі заходи також стимулюють інтерес до вивчення історії серед різних верств населення. Для молоді це може бути шансом доторкнутися до живої історії, адже перегляд оригінальних документів чи участь в інтерактивній виставці набагато цікавіші, ніж традиційне вивчення підручників. Для старшого покоління це можливість згадати події, які вони пам'ятають або про які чули від своїх предків.

Окремим напрямом використання колекції у культурній сфері є проведення тематичних конференцій, лекцій та круглих столів. Такі заходи можуть бути частиною виставкових проєктів або організовуватися як самостійні події. Наприклад, на основі документів колекції можна

організувати обговорення, присвячене розвитку місцевого самоврядування, впливу адміністративних реформ на суспільство або ролі культури в збереженні національної ідентичності. Запрошення до участі істориків, краєзнавців, митців та громадських діячів робить такі заходи не лише освітніми, але й дискусійними платформами для формування нових ідей і концепцій.

Таким чином, практичний потенціал колекції у культурній сфері є надзвичайно великим. Її матеріали дозволяють створювати виставки, що розкривають багатогранність історії України, організовувати інтерактивні заходи для залучення аудиторії, проводити освітні ініціативи та сприяти формуванню історичної свідомості. Завдяки такому підходу історія стає ближчою до людей, допомагає зберігати пам'ять про минуле та формувати цінності, які є основою для побудови сучасного суспільства. Колекція має велике значення для розвитку туризму та краєзнавства. Документи, які висвітлюють історію конкретних регіонів, можуть бути використані для створення туристичних маршрутів, екскурсій, інформаційних буклетів та карт. Наприклад, на основі збережених документів можна відтворити історію окремого міста чи села, показати етапи його розвитку, культурні особливості та визначні події. Це не лише залучає туристів, але й сприяє економічному розвитку регіонів, а також зміцнює їхню культурну ідентичність.

У громадській діяльності практичний потенціал колекції проявляється через її активне використання у проектах, спрямованих на збереження історичної пам'яті та популяризацію культурної спадщини. Матеріали, які входять до зібрання, можуть слугувати основою для проведення різноманітних заходів, таких як виставки, конференції, круглі столи, присвячені важливим подіям чи видатним постатям. Такі ініціативи не лише сприяють вшануванню пам'яті про знакові моменти минулого, але й створюють умови для активного діалогу між поколіннями, забезпечуючи передачу знань і досвіду.

Зібрані артефакти, фотографії, документи та інші матеріали також можуть бути використані для створення меморіалів, що увічнюють пам'ять про значущі події або осіб, які залишили помітний слід в історії. Меморіали слугують місцем зосередження громадської уваги та сприяють формуванню колективної пам'яті, що є важливим аспектом зміцнення національної ідентичності.

Окрім цього, зібрані матеріали можуть стати основою для зйомок документальних фільмів, які дозволяють сучасним поколінням візуально відчувати атмосферу історичних подій, глибше усвідомити їхній вплив на сьогодення. Документалістика, використовуючи архівні матеріали, допомагає зробити історію доступнішою, цікавішою і зрозумілішою для широкої аудиторії.

Також важливим напрямом є написання книг, наукових праць чи статей, у яких за допомогою матеріалів із колекції досліджуються різні аспекти історії. Такі видання стають джерелом знань і натхнення для дослідників, освітян, студентів та всіх зацікавлених у вивченні минулого.

Усі ці форми використання колекції сприяють збереженню національної історичної пам'яті, формуванню патріотизму та розвитку національної культури. Вони допомагають суспільству усвідомити важливість минулого для майбутнього, адже історична пам'ять є фундаментом, на якому будується ідентичність нації. Колекція також є важливим інструментом для боротьби з дезінформацією чи історичними фальсифікаціями. Оригінальні документи, що зберігаються в архіві, слугують надійним джерелом для підтвердження історичних фактів і спростування хибних тверджень. Вони допомагають захищати історичну правду та сприяють поширенню достовірної інформації про минуле.

Потенціал колекції Анатолія Пивовара також реалізується через її цифровізацію, яка відкриває нові горизонти для використання матеріалів та забезпечує збереження унікальних документів. Оцифрування колекції є важливим кроком у процесі збереження культурної та історичної спадщини,

оскільки дозволяє захистити оригінали від фізичного зношення, пошкоджень чи втрати через різні обставини, включаючи природні катастрофи чи людський фактор. Це особливо актуально для унікальних документів, які мають надзвичайну історичну чи культурну цінність і не можуть бути відновлені у разі втрати.

Цифровізація сприяє значному розширенню доступу до колекції, роблячи її доступною для широкої аудиторії, незалежно від географічного розташування. Це особливо важливо для науковців, викладачів, студентів та дослідників, які займаються вивченням історії України. Завдяки цифровим технологіям вони можуть отримувати доступ до документів у режимі онлайн, вивчати їх та використовувати у своїх дослідженнях без необхідності фізично відвідувати архіви чи музеї. Для міжнародної спільноти це створює можливість для глибшого пізнання історії України, сприяє поширенню знань про її культурну та історичну спадщину за межами країни, а також допомагає налагодити міжнародну наукову співпрацю.

Оцифровані матеріали можуть бути інтегровані у глобальні наукові бази даних, освітні платформи або використовуватись для створення віртуальних виставок, що дозволяє ознайомлюватися з колекцією людям з усього світу. Це сприяє популяризації української історії та культури, роблячи їх складовою частиною глобального історичного дискурсу. Зокрема, доступність таких матеріалів у цифровому форматі полегшує співпрацю між українськими та іноземними дослідниками, сприяючи створенню спільних проєктів, публікацій та досліджень, які мають міжнародне значення.

Крім того, цифрові копії документів можуть бути використані для освітніх цілей. Їх можна інтегрувати у навчальні програми шкіл та університетів, створюючи інтерактивні матеріали, що сприяють глибшому розумінню історії серед молодого покоління. Такі ініціативи дозволяють зробити історію цікавою та доступною, допомагаючи учням та студентам усвідомити її важливість для формування сучасного суспільства та ідентичності.

Загалом, цифровізація колекції Анатолія Пивовара є не лише сучасним підходом до збереження документів, але й потужним інструментом для популяризації української історії, розширення знань про неї та налагодження зв'язків із міжнародною науковою спільнотою. Це крок до створення майбутнього, в якому історія стає доступною для кожного, сприяючи розвитку культури, освіти та науки. Таким чином, колекція історичних документів Анатолія Пивовара є неоцінним ресурсом, який має величезний практичний потенціал. Вона є важливим джерелом для наукових досліджень, освітньої діяльності, культурних проєктів, розвитку туризму, збереження історичної пам'яті та захисту історичної правди. Її збереження, популяризація та інтеграція у сучасний культурний і освітній простір є ключовим завданням для суспільства та наукової спільноти.

ВИСНОВКИ

У магістерській роботі було здійснено комплексний аналіз наукової спадщини відомого українського краєзнавця Анатолія Пивовара, а також досліджено джерельний і практичний потенціал його колекції історичних документів. У процесі виконання роботи вдалося досягти поставленої мети — розкрити значення колекції для наукової, освітньої та культурної сфер, а також висвітлити її роль у збереженні історичної пам'яті та формуванні національної ідентичності.

1. Історіографія та методологія дослідження.

У першому розділі проаналізовано основні етапи вивчення спадщини Анатолія Пивовара, розглянуто історіографічну базу та визначено методологічні підходи до аналізу його колекції. Встановлено, що попри значну увагу науковців до проблем краєзнавства та архівної справи, спадщина Анатолія Пивовара залишається недостатньо вивченою. Робота ґрунтується на міждисциплінарному підході, що включає методи історичного, архівознавчого та краєзнавчого аналізу.

2. Наукова спадщина Анатолія Пивовара.

У другому розділі розкрито життєвий шлях і наукову діяльність Анатолія Пивовара. Охарактеризовано його внесок у розвиток краєзнавства та дослідження локальної історії України. Колекція документів, передана до фондів ОУНБ ім. Д. І. Чижевського, включає різноманітні за тематикою матеріали: офіційні документи, хроніки, приватне листування, щоденники та інші джерела. Її унікальність полягає у поєднанні глибокого тематичного спектра з автентичністю матеріалів.

3. Джерельний потенціал колекції.

У третьому розділі здійснено глибокий аналіз джерельного потенціалу колекції. Описано тематичний спектр, хронологічні межі, унікальність і значимість документів. Особливу увагу приділено практичному застосуванню матеріалів у науковій, освітній та культурній сферах. Виявлено, що колекція

має величезний потенціал для організації виставок, створення наукових праць, зйомок документальних фільмів і розробки навчальних програм.

Загальні висновки:

1. Колекція історичних документів Анатолія Пивовара є надзвичайно важливим джерелом для дослідження історії, культури, етнографії та суспільного життя України.
2. Її тематичне та хронологічне розмаїття забезпечує унікальні можливості для аналізу локальної історії та загальноукраїнських процесів.
3. Практичний потенціал колекції реалізується через її використання у наукових дослідженнях, культурних проєктах і освітніх ініціативах, що сприяє популяризації історії України та збереженню національної пам'яті.
4. Передача колекції до фондів ОУНБ ім. Д. І. Чижевського створила умови для її доступності широкому колу дослідників і громадськості, відкриваючи перспективи для подальшого вивчення та популяризації.

Таким чином, колекція Анатолія Пивовара є важливим елементом української культурної спадщини, який не лише зберігає унікальні історичні свідчення, а й надихає науковців, митців та освітян до створення нових проєктів, спрямованих на збереження та популяризацію історії України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Пивовар А. В. Поіменний витяг зі справ кошового архіву 1771-1775 років про посвідчувальні листи, виклики та паспорти, видані запорозьким козакам, які проживали у поселеннях Єлисаветградської провінції / А.В. Пивовар // Краєзнавчий вісник Кіровоградщини / Нац. спілка краєзнавців України, Кіровоградська обл. орг., Кіровоградська обл. спілка краєзнавців ; ред.: О. О. Бабенко, Л.А. Гайда, Т.А. Григор'єва. – Кіровоград : Центрально-Українське видавництво. – 2010. – Вип. 5. – С. 61-72.
2. Пивовар А.В. Поселення Правобережного Запорожжя в 2-й половині VIII століття / А.В. Пивовар // Інгульський степ: Історія – Краєзнавство – Родовід – Джерела : альманах. – К. : Аграр Медіа Груп. – 2016. – Вип. 1. – С. 8-36. Пивовар А.В. Відомості про метричні записи приходів у повітах та військових поселеннях Херсонської губернії 1813-1842 років / А.В. Пивовар // Інгульський степ: історія – краєзнавство – родовід – джерела – спадщина : альманах / упор. В. А. Сердюк. – Львів : ФОП Бадікова Н. О. – 2017. – Вип. 2. – С. 151-216.
3. Пивовар А.В. Відомості 1781 року про роздачу земель у повітах Новоросійської губернії на теренах колишнього Запоріжжя та кута між Бугом та Дніпром / А.В. Пивовар // Інгульський степ: історія – краєзнавство – родовід – джерела – спадщина : альманах / упор. В. А. Сердюк. – Львів : ФОП Бадікова Н. О. – 2017. – Вип. 2. – С. 228-263.
4. Пивовар А.В. Відомості про купчі на землю у правобережних повітах Катеринославського намісництва за додатками до Санкт-Петербурзьких відомостей 1786-1798 років / А.В. Пивовар, К.В. Шляховий // Інгульський степ: історія – краєзнавство – родовід – джерела – спадщина : альманах / упор. В. А. Сердюк. – Львів : ФОП Бадікова Н. О. – 2017. – Вип. 2. – С. 264-281.
5. Пивовар А.В. До історії вирішення земельних питань у повітах Новоросійської губернії між Бугом і Дніпром: описи і документи

1776 року / А.В. Пивовар // Інгульський степ: історія – краєзнавство – родовід – джерела – спадщина : альманах / упор. В. А. Сердюк. – Львів : ФОП Бадікова Н. О. – 2017. – Вип. 2. – С. 6-42.

6. Пивовар А.В. Фрагмент подорожніх записок В. Зуєва 1781 року з описом губернського міста Кременчука, правобережних повітів Новоросійської губернії та подорожі до Херсона /А.В. Пивовар // Інгульський степ: історія – краєзнавство – родовід – джерела – спадщина : альманах / упор. В. А. Сердюк. – Львів : ФОП Бадікова Н. О. – 2017. – Вип. 2. – С. 292-310.

7. Пивовар А.В. Відомості 1784 року про заселення правобережних повітів Катеринославського намісництва за матеріалами IV ревізії населення / А.В. Пивовар // Інгульський степ: історія – краєзнавство – родовід – джерела – спадщина : збірник / упор. В. А. Сердюк. – Львів : ФОП Бадікова Н. О. – 2018. – Вип. 3. – С. 263-328.

8. Пивовар А.В. До історії роздачі земель у Єлисаветградській провінції / А.В. Пивовар // Інгульський степ: історія – краєзнавство – родовід – джерела – спадщина : збірник / упор. В. А. Сердюк. – Львів : ФОП Бадікова Н. О. – 2018. – Вип. 3. – С. 33-101.

9. Пивовар А.В. До питання про церковне будівництво на території краю в другій половині XVIII – першій третині XIX століть (Херсонщина і правобережна Катеринославщина) / А.В. Пивовар // Інгульський степ: історія – краєзнавство – родовід – джерела – спадщина : збірник / упор. В. А. Сердюк. – Львів : ФОП Бадікова Н. О. – 2018. – Вип. 3. – С. 103-168.

10. Пивовар А.В. До питання переселення чернігівських і полтавських козаків у Новоросійський край (Херсонська губернія і правобережна Катеринославщина: 1806-1810 роки) / А.В. Пивовар // Інгульський степ: історія – краєзнавство – родовід – джерела – спадщина : збірник / упор. В. А. Сердюк. – Львів : ФОП Бадікова Н. О. – 2018. – Вип. 3. – С. 211-227.

11. Пивовар А.В., Жахалова Н.В. Відомості про поміщицькі поселення Єлисаветградського повіту за підсумками 6-ї ревізії населення: 1811-1812 роки / А.В. Пивовар, Н.В. Жахалова // Інгульський степ: історія – краєзнавство – родовід – джерела – спадщина : збірник / упор. В. А. Сердюк. – Львів : ФОП Бадікова Н. О. – 2018. – Вип. 3. – С. 364-382.

12. Пивовар А.В. Бібліографія основних публікацій з церковної історії краю на сторінках неофіційної частини (додатків) до Херсонських єпархіальних відомостей / А.В. Пивовар // Інгульський степ: Історія – Джерела – Родовід – Спадщина : збірник / упор. В. А. Сердюк. – К. : Ярославів Вал. – 2019. – Вип. 4. – С. 411-440.

13. Пивовар А.В. До історії церковно-приходських шкіл на території краю: повіти Херсонський, Єлисаветградський та Олександрійський / А.В. Пивовар, В.А. Сердюк // Інгульський степ: Історія – Джерела – Родовід – Спадщина : збірник / упор. В. А. Сердюк. – К. : Ярославів Вал. – 2019. – Вип. 4. – С. 15-84.

14. Пивовар А.В. Священики, церковні старости і приходські опікунства на сторінках Херсонських єпархіальних відомостей / А.В. Пивовар // Інгульський степ: Історія – Джерела – Родовід – Спадщина : збірник / упор. В. А. Сердюк. – К. : Ярославів Вал. – 2019. – Вип. 4. – С. 124-410.

15. Олененко А.Г. До історії першої Новоросійської губернії при запровадженні в 1776 році повітового устрою / А.Г. Олененко, А.В. Пивовар // Інгульський степ: Історія – Джерела – Родовід – Спадщина : збірник / упор. В. А. Сердюк. – Дрогобич : Посвіт. – 2020. – Вип. 5. – С. 7-35.

16. Пивовар А.В. Відомості 1815 року про церкви Катеринославської єпархії у повітах Херсонської губернії з додатком описів архівних джерел / А.В. Пивовар // Інгульський степ: Історія – Джерела – Родовід – Спадщина : збірник / упор. В. А. Сердюк. – Дрогобич : Посвіт. – 2020. – Вип. 5. – С. 136-252.

17. Пивовар А.В. Кілька документів з історії Запорізького Війська та його вольностей в останній рік існування / А.В. Пивовар // Інгульський степ: Історія – Джерела – Родовід – Спадщина : збірник / упор. В. А. Сердюк. – Дрогобич : Посвіт. – 2020. – Вип. 5. – С. 124-135.

18. Пивовар А.В. Публікація А. Полницького про гайдамацький напад в Ягідній долині / А.В. Пивовар // Інгульський степ: Історія – Джерела – Родовід – Спадщина : збірник / упор. В. А. Сердюк. – Дрогобич : Посвіт. – 2020. – Вип. 5. – С. 445-469.

19. Пивовар А.В. Секретні папери генерал-поручика В. Нарішкіна стосовно срібних руд при Інгулі та укріплення прикордонних форпостів / А.В. Пивовар // Інгульський степ: Історія – Джерела – Родовід – Спадщина : збірник / упор. В. А. Сердюк. – Дрогобич : Посвіт. – 2020. – Вип. 5. – С. 65-123.

20. Пивовар А.В. Дворянство Херсонської губернії перед реформою 1861 року та за відомостями Міністерства фінансів про надходження викупних платежів Пивовар А.В. // Інгульський степ: Історія – Джерела – Родовід – Спадщина : збірник / упор. В.А. Сердюк. – К. : Ярославів Вал. – 2021. – Вип. 6. – С.475-509.

21. Пивовар А.В. Колгоспи довоєнної Кіровоградщини / А.В. Пивовар // Інгульський степ: Історія – Джерела – Родовід – Спадщина : збірник / упор. В. А. Сердюк. – К. : Ярославів Вал. – 2021. – Вип. 6. – С. 315-379.

22. Пивовар А.В. Межові документи фонду Херсонської губернської креслярні за 1776 рік / А. В. Пивовар// Інгульський степ: Історія – Джерела – Родовід – Спадщина : збірник / упор. В. А. Сердюк. – К. : Ярославів Вал. – 2021. – Вип. 6. – С. 126-174.

23. Пивовар А.В. Микита Корж та деякі справи початку 1800 років, які вирішувалися за його участі / А.В. Пивовар, В.А. Сердюк // Інгульський степ: Історія – Джерела – Родовід – Спадщина : збірник / упор. В. А. Сердюк. – К. : Ярославів Вал. – 2021. – Вип. 6. – С. 384-407.

24. Пивовар А.В. Опис підполковника Романа Томілова замка Кінбурн з кутом між Бугом і Дніпром, укладений у 1775 році / А.В. Пивовар // Інгульський степ: Історія – Джерела – Родовід – Спадщина : збірник / упор. В.А. Сердюк. – К. : Ярославів Вал. – 2021. – Вип. 6. – С.529-558.
25. Пивовар А.В. Про план зведення Єлисаветградської провінції 1766 року та його наслідки / А. В. Пивовар // Інгульський степ: Історія – Джерела – Родовід – Спадщина : збірник / упор. В. А. Сердюк. – К. : Ярославів Вал. – – Вип. 6. – С. 22-85.
26. Пивовар А.В. Про козака Вуса і не тільки / А.В.Пивовар // Олександрійський тиждень. – 2001. – 9 серпня. – С.9; 16 серпня. – С. 9; 23 серпня. – С.9.
27. Ткаченко В. Дворец в Ясиноватке: тонкости истории / В. Ткаченко // Олександрійський тиждень. – 2021. – 28 січня. – С. 2.
28. В публікації використані результати досліджень Анатолія Пивовара періоду 2000-2008 рр.
29. Пивовар Анатолій Васильович. Поселення Задніпрських місць до утворення Нової Сербії: в документах середини XVIII століття [Електронний ресурс] : монографія / Анатолій Пивовар. – К., 2004. – 1 CD-ROM.
30. Пивовар Анатолій. Кіровоградщина: витоки історії краю [Електронний ресурс] / Анатолій Пивовар. – [б. м.] : Мислене дерево, 2008. – 1 ел. опт. диск (CD-ROM).
31. Аболмасова О. За родоводом – до краєзнавчого музею / О. Аболмасова // Світловодськ вечірній. – – 2 лютого. – С. 8
32. Директор краєзнавчого музею презентує книгу «Поіменні відомості про жителів задніпрянських поселень Миргородського полку за матеріалами жовтневої ревізії 1752 року», подаровану Пивоваром А.В.

33. Барбанова Вікторія. Анатолій Пивовар: «За Новоросією цих клоунів надо було сразу же поднять на смех» / Вікторія Барбанова // Україна-центр. – – 31 июля. – С. 19 : фото.
34. Інтерв'ю з Анатолієм Пивоваром, істориком, економістом, автором книги «Вільні матроси сіл Деревки і Куцеволівки».
35. Божко Ольга. Для кабінету видатного земляка / Ольга Божко // Народне слово. – 2022. – 1 вересня. – С. 4: фото.
36. Босько В. [Анатолій Васильович Пивовар] // Історичний календар Кіровоградщини на 2018 рік. Люди. Події. Факти / Володимир Босько ; КЗ «КОППО ім. Василя Сухомлинського». – Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2017. – С. 98 : фото.
37. Вирський Дмитро. [Рецензія] / Дмитро Вирський // Соціум. Альманах соціальної історії / Національна Академія Наук України, Інститут історії України, Центр соціальної історії; ред. В. Смолій, В. Горобець. – К. : Інститут історії України НАН України. – 2005. – Вип. 5. – С.281-282. – Рец. на кн. : Пивовар Анатолій Васильович. Поселення Задніпрських місць до утворення Нової Сербії: в документах середини XVIII століття. – К. : Академперіодика, 2003. – 336 с.
38. Жахалова Н. Нова книга нашого земляка / Н. Жахалова // Городской курьер. – 2009. – № 6. – С.7.
39. Крупський Віктор. Кіровоград перейменував би на Інгулгород. А в Новокозачин не вірить / Віктор Крупський // Вечірня газета. – – 1 серпня. – С. 11 : фото.
40. Йдеться про нове видання початку 2014 року «Вільні матроси сіл Деревки і Куцеволівки», бесіда про яке йшла на зустрічі з його автором – Анатолієм Пивоваром, науковцем, кандидатом економічних наук, заслуженого економіста України – з директором Кіровоградської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. Д. І. Чижевського Оленою Гаращенко.

41. Охріменко Т. Людина з Червоної Кам'янки / Т. Охріменко // Сільський вісник. – 2005. – 25 жовтня. – С. 2.
42. Дитячі роки А.Пивовара пройшли у с.Червона Кам'янка, тому жителі села вважають його своїм земляком.
43. Переможці конкурсу імені В. Ястребова // Кіровоградська правда. – 20 травня. – С. 1.
44. Шевченко С. Йоган Гільденштедт повертається / С. Шевченко // Народне слово. – 6 жовтня. – С. 4.
45. Лауреат краєзнавчої премії ім.В. Ястребова Анатолій Пивовар опублікував фрагмент щоденника вченого-природознавця академіка Йогана-Антоні Гільденштедта, який містить унікальні за змістом спостереження про Єлисаветградську провінцію 1774 року.
46. Янчуков С. М. Пивовар Анатолій Васильович // З іменем Володимира Ястребова / С.М. Янчуков. – Кіровоград : Центрально-Українське вид-во, 2005. – С.136-137: портр,
47. Вирський Дмитро. [Рецензія на книгу] Пивовар Анатолій Васильович. Поселення Задніпрських місць до утворення Нової Сербії: в документах середини XVIII століття. – К. : Академперіодика, 2003 / Дмитро Вирський [Електронний ресурс] // Соціум. Альманах соціальної історії / Національна Академія Наук України, Інститут історії України, Центр соціальної історії; ред. В. Смолій, В. Горобець. – К. : Інститут історії України НАН України. – 2005. – Вип. 5. – С.281-282. – Електрон. текст. дані. – Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/104031/19-Vyrskyy.pdf?sequence=1>. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 03.2023.
48. Відійшов у вічність відомий історик – Анатолій Пивовар [Електронний ресурс] // Украинская православная церковь. Александрийская епархия. – Електрон. текст. дані. – Режим доступу : <https://alexandria-eparhia.org.ua/ru/vidiyshov-u-vichnist-vidomiy-istorik-anatoliy-pivovar>. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 22.03.2023.

49. Відкриття краєзнавчого кабінету Анатолія Пивовара [Електронний ресурс] // tusovka.kr.ua. – Електрон. текст. дані. – Режим доступу: <https://tusovka.kr.ua/news/2022/08/31/-vidkrittja-kraeznavchogo-kabinetu-anatolija-pivovara?from=list>. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 22.03.2023.

50. Владислав Сердюк розкриває таємниці інгульського степу [Електронний ресурс] // Українська літературна газета. – 2019. – 10 грудня. – Електрон. текст. дані. – Режим доступу: <https://litgazeta.com.ua/interviews/%D0%B2%D0%BB%D0%B0%D0%B4%D0%B8%D1%81%D0%BB%D0%B0%D0%B2%D1%81%D0%B5%D1%80%D0%B4%D1%8E%D0%BA%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%BA%D1%80%D0%B8%D0%B2%D0%B0%D1%94%D1%82%D0%B0%D1%94%D0%BC%D0%BD%D0%B8%D1%86%D1%96/>. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 22.03.2023.

51. Дорошенко Оксана (кандидат історичних наук, член Асоціації українських письменників). Храм з двома невідомими. У Первомайську є такий [Електронний ресурс] // Гард. City: [блог]. – Електрон. текст. дані. – Режим доступу: <https://theguard.city/blogs/53687/hram-z-dvoma-nevidomimi-u-pervomajsku-e-takij>. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 03.2023.

52. Інгульський степ. Випуск сьомий [Електронний ресурс] // Видавництво «Ярославів вал» : [блог]. – Електрон. текст. дані. – Режим доступу: <https://yar-val.com.ua/inhulskyi-step.-vypusk-somyi.-u-drukarni.-oschikuємо/>. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 03.2023.

53. Крупський Віктор. Останнє інтерв'ю Анатолія Пивовара [Електронний ресурс] / Віктор Крупський // Україна-Центр. – 2022. – 28 червня. – Електрон. текст. дані. – Режим доступу : <http://uc.kr.ua/2022/06/28/ostannye-interv-yu-anatoliya-pyvovara/>. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 22.03.2023.

54. Метрична книга двох приходів: слобід Буянської і Попельнастої 1770-1782 років / Автор-упор. Н. В. Жахалова, наук. консульт. А. В. Пивовар [Електронний ресурс] // Мислене древо. – Електрон. текст. дані. – Режим доступу: <https://www.myslenedrevo.com.ua/uk/Sci/HistSources/Popelnaste.html>. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 22.03.2023.

55. Пивовар Анатолій Васильович [Електронний ресурс] // Вікіпедія: вільна енциклопедія. – Електрон. дані. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%B8%D0%B2%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%80_%D0%90%D0%BD%D0%B0%D1%82%D0%BE%D0%BB%D1%96%D0%B9_%D0%92%D0%B0%D1%81%D0%B8%D0%BB%D1%8C%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 22.03.2023.

56. Пивовар Анатолій Васильович. Поселення задніпрських місць до утворення Нової Сербії в документах середини XVIII століття [Електронний ресурс] / А. В. Пивовар // Обласна універсальна наукова бібліотека ім. Д.І. Чижевського : [сайт]. – Електрон. текст. дані. – Режим доступу : <https://library.kr.ua/elib/pivovar/>. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 22.03.2023.

57. Пивовар А. В. Поселення задніпрських місць до утворення Нової Сербії [Електронний ресурс] // Мислене древо. – Електрон. текст. дані. – Режим доступу: <https://www.myslenedrevo.com.ua/uk/Sci/HistSources/ZadnivrPlaces/Author.html>. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 22.03.2023.

58. Пивовар Анатолій Васильович (Київ) – кандидат історичних наук, перший заступник керівника Головного організаційного управління Верховної Ради України. Тема доповіді: «Перейменування Кіровограда в локальному та регіональному вимірах» [Електронний ресурс] // YouTube. unbibmk. – Електрон. відеодан. – Режим доступа:

<https://www.youtube.com/watch?v=81MHLOB8C18>. – Назва з екрана. – Дата публікації: 12.06.2015. – Дата перегляду: 03.2023.

59. Пивовар Анатолій Васильевич (1958-2022) [Електронний ресурс] // Знання об Україні. Що и где читать. – Електрон. текст. дані. – Режим доступу: https://www.uknol.info/ru/Persons/Pyvovar_A_V.html. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 03.2023.

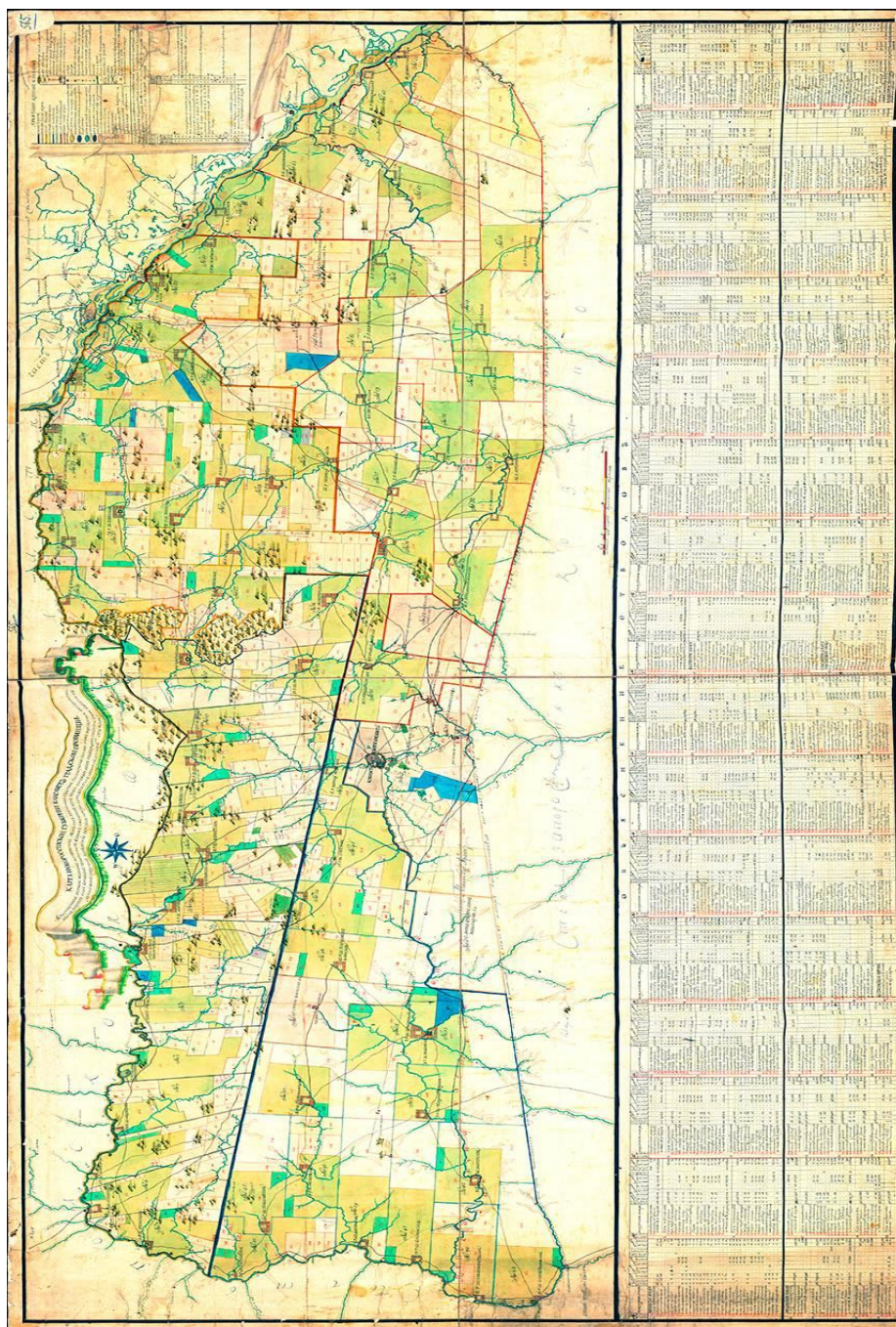
60. Презентація книги! [Чечелівський монастир в документах і спогадах / упор.: А.В. Пивовар, А. С. Гуменюк, Є. М. Гуменюк ; ред. К. В. Шляховий. – К. : Академперіодика, 2019] [Електронний ресурс] // Храм святої мучениці Вікторії, пгт Компанеєвка. – Електрон. текст. дані. – Режим доступу: <https://saintvictoria.church.ua/2019/12/14/prezentaciya-knigi/>. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 03.2023.

61. Севастополь захищали вільні матроси з Деревки і Куцеволівки [У відділі мистецтв обласної бібліотеки ім. Чижевського відбулася презентація книги Анатолія Пивовара «Вільні матроси сіл Деревки і Куцеволівки»] [Електронний ресурс] //«21-й канал»: сайт. – Електрон. текст. дані. – Режим доступу: <https://21ch.kr.ua/news/sevastopol-zahischali-vilni-matrosi-z-derejivki-i-kutsevolivki.html>. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 22.03.2023.

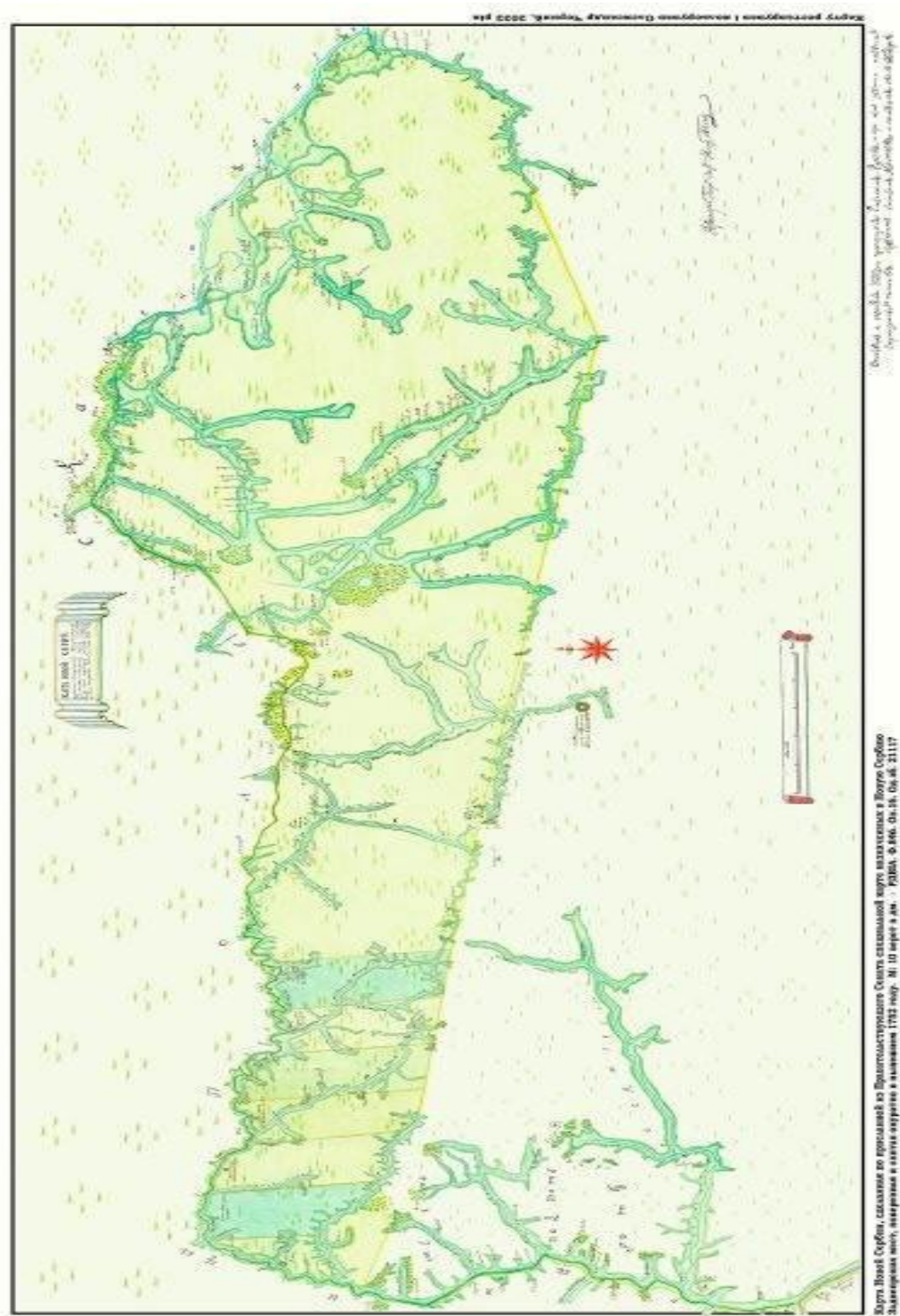
62. У Кропивницькому згадували видатного історика-земляка Анатолія Пивовара. <https://kr-rada.gov.ua/news/u-kropivnitskomu-zgaduvali-vidatnogo-istorika-zemlyaka-anatoliya-pivovara-02-07-2024.html>

63. У Кропивницькому помер відомий історик й економіст [Електронний ресурс] // Перша електронна газета. – 2022. – 27 червня. – Електрон. текст. дані. – Режим доступу : <https://persha.kr.ua/news/life/215161-u-kropyvnytskomu-pomer-vidomyj-istoryk-j-ekonomist/>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 22.03.2023.

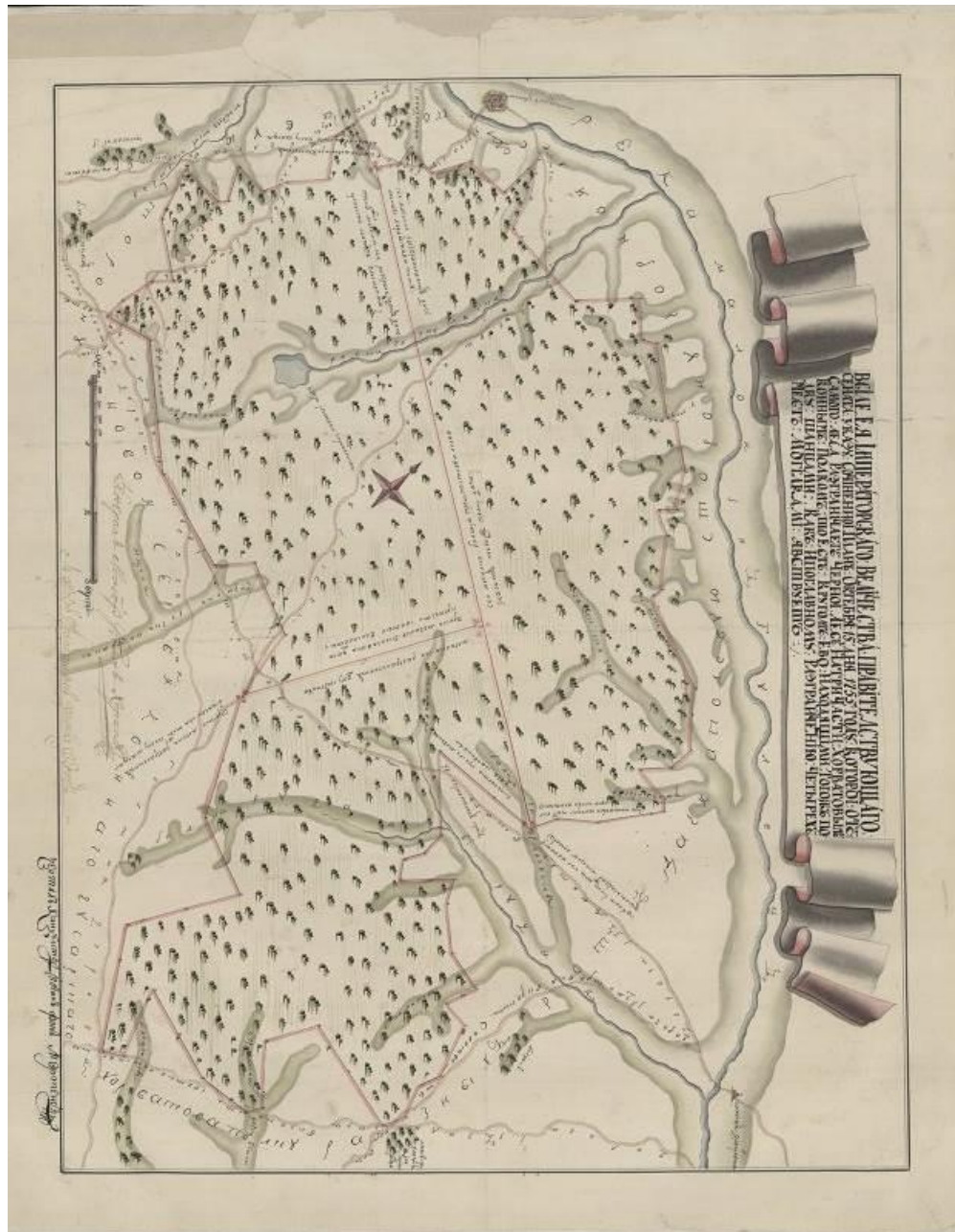
ДОДАТКИ

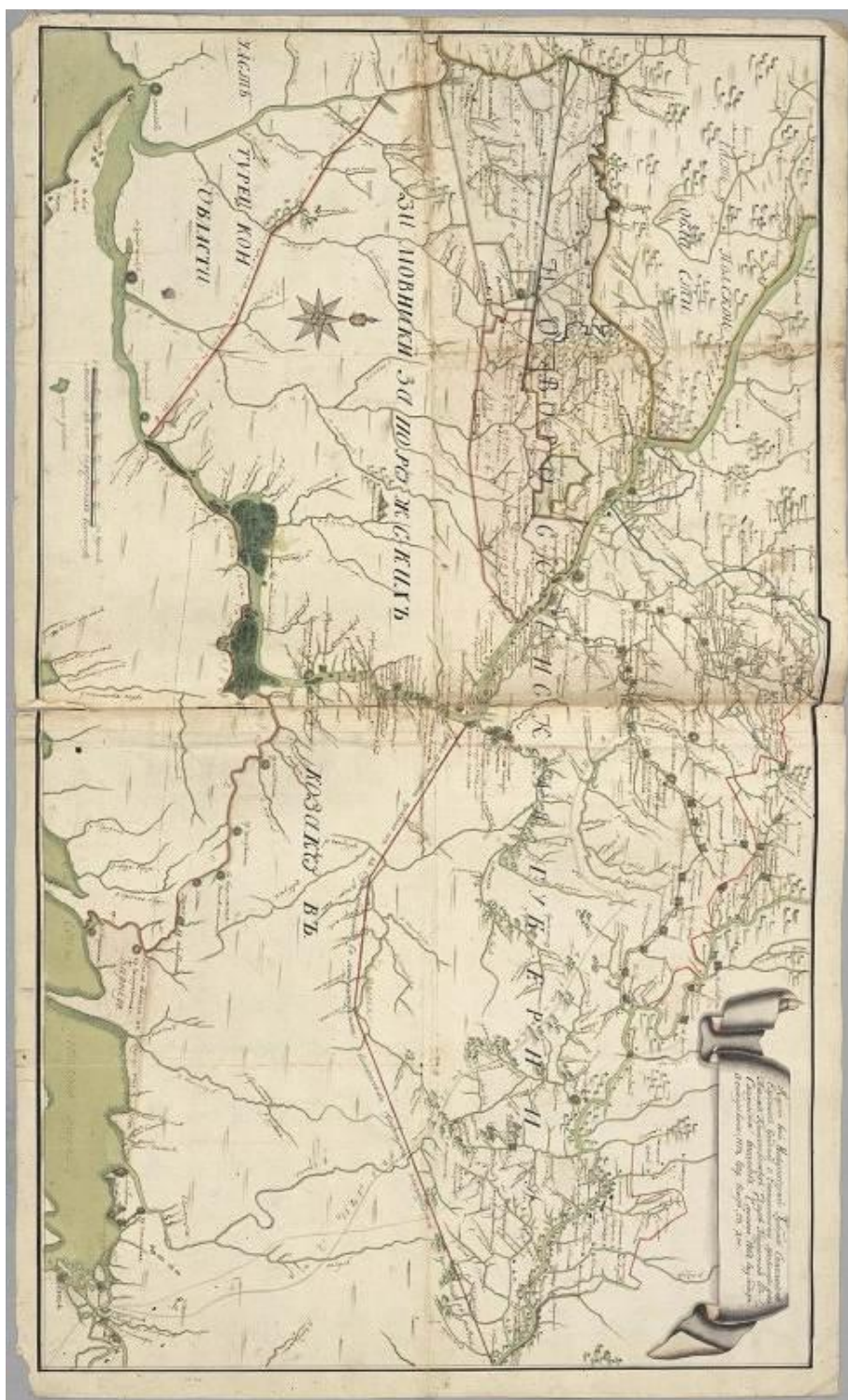
Фото 1. Карта Новороссийской губернии Елисаветградской провинции с показанием в Черном, Желтом, Молдавском гусарских и Елисаветградском пикинерном полках, тож в крепостной и государственных округах всех отводов, полагаемых в Черном и Желтом всех угодей на каждый двор по дватцети по шести, а в Молдавском и Елисаветградском и в протчих округах по тритцети десятин. Сочинена в декабре 1774 года. Копировал и иллюминировал гусарского полку ротмистр Терентий Мордвинов. М:3 версты в дм /109x200/ РО БАН (ОСРК, д.565; по описанию Александра №166)

Фото 2. Карта Новой Сербии, сделанная по присланной из правительствующего Сената специальной карте, назначенных в Новую Сербию заднепрских мест, поверенная и снятая аккуратно в нынешнем 1752 году. Описывал и сочинял геодезии прапорщик Емельян Гурьев и при нём ученики киевских гарнизонных полков: сержант Семен Леонтьев, сержант Иван Федоров.

Фото 3. План Чорного лісу 1755 року з розмежуванням на три частини. РДАДА. ф.248. Оп.160. Од.зб 524.

Фото 4. Карта всей Новороссийской губернии с показанием Елизаветградской и Екатерининской провинций, а также смежных владений двух государств. Сочинена в октябре 1767 года, а скопирована 23 ноября 1773 года. – Державний історичний музей, м. Москва. ГО-4381/11

Положення про відділ краєзнавства

I. Загальні положення

1. Відділ є структурним підрозділом бібліотеки. Відділ підпорядковується директору бібліотеки та його заступнику.
2. Загальне керівництво, контроль, аналіз роботи відділу здійснюється заступником директора з основної діяльності.
3. У своїй діяльності відділ керується Законами „Про бібліотеки і бібліотечну справу”, „Про внесення змін до Закону України „Про бібліотеки і бібліотечну справу”, основами трудового законодавства, постановами, рішеннями та іншими документами уряду, які визначають розвиток культури та бібліотечної справи, наказами і розпорядженнями по бібліотеці, правилами внутрішнього розпорядку, положенням про відділ.

II. Основні завдання відділу.

1. Виявлення, збирання, збереження і організація загальнодоступного користування інформацією про край, зафіксованою в документах.
2. Активне, диференційоване обслуговування користувачів.
3. Надання допомоги організаціям, установам та особам, які займаються краєзнавством на професійному та інших рівнях у сучасних сервісних формах.
4. Координація краєзнавчої діяльності з бібліотеками регіону, освітніми установами, навчальними закладами, громадськими організаціями тощо.

III. Функції.

1. Виявлення краєзнавчих документів та місцевих видань, формування на їх основі краєзнавчого фонду.
2. Ведення краєзнавчого довідково-бібліографічного апарату.
3. Створення електронних баз даних про край.
4. Забезпечення формування системи краєзнавчих бібліографічних посібників.
5. Здійснення довідково-бібліографічного та інформаційного обслуговування установ, організацій та окремих читачів з питань краєзнавства.
6. Обслуговування краєзнавчими документами користувачів бібліотеки – жителів міста та користувачів з інших регіонів України.
7. Застосування принципів маркетингу в індивідуальній та масовій роботі.

8. Популяризація краєзнавчих документів засобами бібліотечної роботи.
9. Надання методичної та практичної допомоги бібліотекам області з питань краєзнавчої роботи.
10. Участь в обласних науково-практичних конференціях, семінарах, стажуваннях з питань краєзнавства.
11. Координація діяльності з бібліотеками, науково-дослідними установами, громадськими організаціями тощо.

IV. Керівництво відділом.

1. Керівництво відділом здійснюється завідуючим, який призначається директором бібліотеки.
2. Завідуючий організує всю роботу відділу. Відповідальність за якісне та своєчасне виконання завдань та функцій, визначених цим Положенням, несе завідуючий відділом.
3. Обов'язки працівників відділу визначаються посадовими інструкціями. Розпорядження завідуючого обов'язкові для всіх співробітників.
4. Робота відділу будується на основі планів – перспективних та річних. Планування, облік роботи і звітність здійснюється відділом згідно з порядком, встановленим дирекцією бібліотеки.

V. Організаційна структура відділу.

1. Структура і штати відділу затверджуються директором бібліотеки в установленому порядку.

Заступник директора (підпис)

О.В.Ткаченко

Завідуючий відділом (підпис)

Т.П.Колечкіна

ДОДАТОК Е

Комунальний заклад „Кіровоградська обласна універсальна наукова
бібліотека
ім. Д.І. Чижевського”

ЗАТВЕРДЖУЮ
Директор КЗ „Обласна універсальна
наукова бібліотека ім. Д.І. Чижевського”

(підпис)

В.Г. ЖИВОТОВСЬКА

“ “ _____ 2024_р.

ПОСАДОВА ІНСТРУКЦІЯ

ВІДДІЛ	краєзнавства
ПОСАДА	
КВАЛІФІКАЦІЙНІ ВИМОГИ	
ПРИЗВИЩЕ, ІМ'Я, ПО-БАТЬКОВІ	
ОСВІТА, СТАЖ РОБОТИ	
(в т.ч. бібліотечний)	
РОБОЧИЙ ДЕНЬ	згідно з графіком роботи
ВИХІДНІ ДНІ	згідно з графіком роботи

І. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

- 1.1. Бібліотекар І категорії призначається та звільняється з посади, яку займає, директором бібліотеки, за погодженням із зав. відділом.
- 1.2. Знаходиться в підпорядкуванні зав. відділом та головного бібліотекаря, виконує доручення директора та його заступників з основної та наукової роботи.
- 1.3. Керується у роботі Законом України „Про бібліотеки і бібліотечну справу”, „Кодексом законів про працю в Україні”, указами Президента України, постановами, наказами і розпорядженнями вищестоящих органів, Статутом обласної бібліотеки, рекомендаціямиметодичних центрів, Положенням про відділ і даною інструкцією.
- 1.4. Дотримується Правил внутрішнього трудового розпорядку і Правил користування бібліотекою.

II. ФУНКЦІЇ

- 2.1. Впроваджує нові наукові технології та передовий бібліотечний досвід.
- 2.2. Забезпечує якісне обслуговування користувачів відділу.

III. ПОСАДОВІ ОBOB'ЯЗКИ

- 3.1. Обслуговує користувачів та видає бібліографічні усні та письмові довідки з питань краєзнавства.
- 3.2. Здійснює розстановку фонду, статистику, відповідає за одержання нової літератури, передачу в книгосховище.
- 3.3. Бере участь у створенні ЕБД „Краєзнавство" (перегляд періодичної преси, аналітичний опис, редагування, ретроспективний опис).
- 3.4. Приймає участь у створенні ЕБД «КРКК» (Кіровоградський регіональний кооперативний каталог).
- 3.5. Приймає участь у створенні ЕБД «Персоналії Кіровоградської області»
- 3.6. Бере участь у масових заходах та всіх формах популяризації літератури.
- 3.7. Приймає участь у створенні „Календаря знаменних та пам'ятних дат Кіровоградщини".
- 3.8. Здійснює надання платних послуг.

IV. ПРАВА

- 4.1. Виступає з конструктивною критикою роботи бібліотеки та відділу і подає ідеї та пропозиції щодо вдосконалення цієї діяльності.

V. ВЗАЄМИНИ

- 5.1. Згідно із виробничою потребою координує свою діяльність в окремих процесах з іншими відділами бібліотеки.

VI. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

- 6.1. Відповідає за правильну організацію, стан та збереження підсобних фондів відділу. Згідно з чинним законодавством несе матеріальну відповідальність за недостачу, виявлену при переобліку бібліотечного фонду.
- 6.2. Відповідає за дотримання у відділі норм і правил санітарії та гігієни, за виконання вимог „Положення про організацію роботи з охорони праці в закладах, установах, на підприємствах і організаціях культури України" та „Правил пожежної безпеки для закладів, підприємств та організацій культури".
- 6.3. На виконання п. 2 ст. 10 Закону України „Про захист персональних даних" від 1 червня 2010 року № 2297-VI Андрійченко Н.П., яка працює з персональними даними читачів, або має до них доступ, забороняється розголошення інформації службового користування та відомостей стосовно

суб`єктів персональних даних, доступ до персональних даних яких надається іншим суб`єктам відносин, пов`язаних з такими даними.

Зав. відділом краєзнавства _____
Інструкцію до виконання прийнято _____

Колечкіна Т.П.